

VI. OTURUM

TÜRK MALİ MEVZUATINDA YATIRIMLARI TEŞVİK EDEN YASAL DÜZENLEMELER VE EKONOMİYE KATKISININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Arş. Gör. Hüseyin KUTBAY¹
Arş. Gör. Recep ASLAN²

Özet

Cumhuriyet sonrası dönemlerde, yatırım ve istihdamın artırılması ve bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması için teşvik sistemleri uygulamaya konulmuştur. 1980 yılına kadar dış piyasalara uyum sağlamayı destekleyici teşvikler uygulanırken, 24 Ocak 1980 ekonomi kararları ile dış ticareti serbestleştiren uygulamalara ağırlık verilmiş, 1990'lı yıllarda da bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltıcı politikalar benimsenmiştir. 2000 yılında ise teşvik sistemi revize edilerek getirisi yüksek teknolojik ürün üretimine yönelme başlamış ve 2009 yılında devreye sokulan teşvik sistemi ile ülke dört yatırım bölgesine bölünerek teşvik yelpazesi genişlemeye başlamıştır. 2012 yılında uygulamaya giren yeni teşvik sistemi ise birçok özelliğinden dolayı bugüne kadar yapılan en geniş ve en kapsamlı teşvik sistemi olma özelliği taşımaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'de uygulanan tüm yatırım teşvik sistemleri incelenmiş ve ekonomiye katkıları değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Yatırım teşviki, Bölgesel kalkınma, Makroekonomik göstergeler.

The Legal Regulations that Encourage Investment in Financial Legislation Turkey and the Evaluation of the Contribution to the Economy

Abstract

After the periods of the Republic, in order to increase investment and employment and to minimize regional development disparities, incentives systems

¹ Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın İktisat Fakültesi, Ekonomi ve Finans Bölümü, huseyin.kutbay@adu.edu.tr

² Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İİBF, Maliye Bölümü, recep.aslan@adu.edu.tr.

have been applied. Until 1980, supporting incentives was applied for integrating into foreign markets. While it was given importance to liberalized foreign trade practices through the economic decisions of 24 Jan 1980, policies of minimizing regional disparities was adopted during 1990s. It was oriented to production of high-tech products with high return through revising the incentive system in 2000. Applying the incentive system in 2009, the range of incentive system started by dividing the country into four investment regions. New incentive system introduced in 2012 has been the largest and most comprehensive incentive system due to its many distinctions.

In this study, all investment incentive systems in Turkey are examined and assessed contributions to the economy.

Key words: Investment incentives, Regional development, Macroeconomic indicators.

JEL Classification: E22, G31, O11.

Giriş

Bir ülkenin sosyal ve ekonomik refahının sağlanmasında ve bölgesel sorunlarının çözülmesinde devlet müdahalesi gerekmekte olduğu için devletin müdahale araçlarından biri olan teşvikler ile sosyal devlet anlayışı büyük önem kazanmaktadır. Bu nedenle teşvikler, ekonomide büyüme ve istikrar sağlama, istihdam oluşturma gibi ekonomik amaçların yanında bölgesel gelişmişlik farklılıklarından dolayı ortaya çıkan sorunlara da çözüm getirmesi yönünden önem kazanmaktadır.

Bu doğrultuda ülkemizde oluşturulan teşviklerin başlıca verilmiş amaçlarının; yabancı yatırımcılar için uygun ortam oluşturmak, yüksek teknolojiye dayalı modern sanayiye geliştirmek için firmaların Ar-Ge, insan kaynakları, kalite yönetim departmanlarının kurulmasını ve geliştirilmesi sağlamak, ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağlamak, işsizliği azaltmak, bölgesel kalkınmayı hızlandırmak, kıt kaynakların verimli kullanımını sağlamak vb. olduğu görülmektedir. Bu amaçlarının gerçekleştirilmesi adına devlet tarafından yatırımlara sağlanan teşvik tedbirleri ile yatırımcıların maliyetlerinin düşürülmesi ve kalkınma sağlanması düşünülen bölge ve sektörlerde yatırımların yönlendirilmesi sağlanmaktadır.

Ülkemizde yer alan yatırım teşvikleri ve uygulamalarının değerlendirilmesi amacını da içeren bu çalışmada genel olarak Osmanlıdan günümüze kadar uygulanmış olan yatırım teşvikleri ile ülkemizde mevcut uygulanan teşvik tedbirleri ve yeni teşvik yasasına değinilmiştir. Ayrıca uygulanan yatırım teşviklerinin Türkiye ekonomisine katkısı incelenmiştir.

1. Teşviklerin Tanımı, Amaçları, Nedenleri ve Özellikleri

1.1. Teşvik Kavramı

Teşvik kavramı belirli bir ekonomik girişimin diğer girişime nazaran daha fazla ilerlemesini sağlamak amacıyla, kamu tarafından çeşitli yöntemlerle verilen maddi ve maddi olmayan destekler ve özendirme olarak tanımlanır (Akdeve ve Karagöl, 2013: 330). Gelişmekte olan bir ekonomide, gerek iç piyasanın verimli bir şekilde büyütülmesi açısından, gerekse dış piyasalara rekabetçi bir kimlikle çıkabilme açısından, zamanla ortadan kaldırılmak veya yöneldiği alanlar değiştirilmek şartıyla teşvik araçları, yatırımların artırılmasında ve eşgüdümünde önemli bir paya sahiptir (TOBB, 1990: 4). Bundan dolayı hem gelişmiş hem de gelişmekte olan birçok ülkede istihdama ve ihracata yönelik artışları sağlayan, teknolojik gelişmelere ayak uydurabilecek, bölgelerarası gelişmişlik farklılığını engelleyebilecek ya da en aza indirebilecek ve özellikle ülke ekonomisine katkıda bulunabilecek yatırım teşvik tedbirleri uygulanmaktadır (Atış, 1994: 63).

1.2. Teşviklerin Amacı, Gerekçeleri ve Özellikleri

Teşviklerin amacı, ülkelerin benimsedikleri ekonomik politikalara ve gelişmişlik düzeylerine göre değişiklikler gösterebilmektedir. Gelişmiş ülkeler, rekabet gücünü korumak, teknolojik gelişmeyi sürdürmek, sermaye kaçışını engellemek, bölgesel dengesizlikleri gidermek, verimlilik artışı sağlamak, sorunlu sektörleri desteklemek ve işsizliği azaltmak için teşvik tedbirlerine başvurumaktadırlar. Buna karşın gelişmekte olan ülkeler, ekonomik kalkınmayı ve sanayileşmeyi sağlamak, geri kalmış bölgeleri kalkındırmak, uluslararası rekabet gücü kazanmak, verimlilik artışı sağlamak, istihdam imkânlarını genişletmek, teknoloji transferi yapmak, ihracatı arttırmak ve yabancı sermaye çekmek için teşvik politikaları uygulamaktadırlar (Yavan, 2011: 30-31).

Ülkeler arasında önemli bir yarışın konusunu oluşturan teşvikler aynı zamanda önemli bir maliyet unsurunu da içerisinde barındırmaktadır. Ülkelerin bu denli maliyetli bir işe girişmelerinin ardında yatan birçok gerekçe olmakla beraber en çok göze çarpan gerekçeler şu şekilde sıralanabilir (Karakurt, 2010: 149):

✓ Cari açığın azaltılması amacıyla, yüksek oranda ithalata konu olan malların ülke içinde üretilmesinin sağlanması (ithal ikameci politikalar uygulanmalı),

- ✓ Değer zinciri içinde önemli yer işgal eden ürünlerin üretilerek katma değer ve rekabet gücünün artmasının sağlanması,
- ✓ Özellikle gelişmekte olan ülkelerde altyapı yatırımları söz konusu olduğunda, yerli sermayenin finansman ya da beceri açısından yeterli olmaması,
- ✓ Genelde hızla artan nüfusun gerektirdiği istihdam alanlarının artırılmasının yatırımlara bağlı bulanması,
- ✓ Piyasa ekonomilerinde bölgelerarası gelişmiş farklılığının bir uçurum olma özelliğinden kurtarılmasının, kendi kendine gerçekleşecek bir olanak olmaktan uzak bulunması,
- ✓ Evrensel hizmet ilkesi (bazı hizmetlerin sunulmasının özel sektör açısından kârlı olmadığı geri kalmış bölgelerde, özel sektörün bu hizmeti sunması karşılığında teşvik edilmesi),
- ✓ Yapılacak yatırımın zaman kayıpları yüzünden, sermaye faktörüne bu süre içerisinde getiri sağlayamaması, ayrıca enflasyonist ortamlarda doğabilecek maliyetlerin beklenenin üzerinde bir külfet getirme riskinin bulunması yatırımın teşvik edilmesinin gerekçelerinden bir kaçını oluşturmaktadır.

Teşvik kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için devlet tarafından sağlanan yatırım teşviklerinin temel özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür (Duran, 2003: 7);

- ✓ Devlet tarafından genellikle özel sektöre verilmekle birlikte kamu teşebbüslerine de verilebilen teşvikler, devlet bütçesine önemli bir maliyet getirir. Bu da devlet açısından gelir kaybı veya fon azalmasına neden olurken, firmalar açısından bir yararı ifade eder.
- ✓ Belirlenen yatırımların türünü, bölgesini, sektörünü, büyüklüğünü ve zamanlamasını etkilemek amacıyla dönük olarak kullanılan teşvikler, koşullu veya koşulsuz verilebileceği gibi dolaylı veya doğrudan ya da açık veya gizli şekilde de verilebilir.
- ✓ Teşvikler, vergi muafiyetleri, düşük faizli kredi veya hibe yardımları şeklinde olabileceği gibi arsa tahsisi, enerji indirimleri ve finansman kolaylıkları şeklinde de olabilir. Yani; teşvikler aynı ve nakdi yardım şeklinde olabileceği gibi, uygulamaya yönelik idari tedbirler, kolaylıklar, destekler ve özendirme şeklinde de olabilmektedir.
- ✓ Diğer kamusal politikalardan farklı olarak ekonomiye doğrudan enjekte edilebilen ve kısa sürede sonuç alınabilen teşvikler, istihdam ve büyüme gibi ekonomik amaçlı olabileceği gibi bölgesel gelişme, göç ve çevre gibi sosyal amaçlar içinde verilebilmektedir.

2. Türk Mali Mevzuatında Yatırımları Teşvik Eden Yasal Düzenlemelerin Tarihsel Gelişimi

Türkiye’de, yatırımların artırılması, yeni iş sahalarının açılarak işsizliğin azaltılması, geri kalmış bölgelerde kalkınmanın sağlanması gibi çok nedenli amaçlarla çeşitli yatırım teşvik tedbirleri Osmanlı döneminden beri uygulanmaktadır (DPT, 2000: 61). Türkiye’de uygulanan yatırım teşvik politikalarını ülkenin geçirdiği değişimler göz önünde bulundurularak Osmanlı ve Cumhuriyet şeklinde iki ana döneme ayırmak mümkündür.

2.1. Osmanlı Dönemi

Genel olarak tarıma dayalı bir ekonomik yapısı olan Osmanlı İmparatorluğu’nda özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sanayinin geliştirilmesi amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların neticesinde 1913 yılında çıkan “*Teşvik-i Sanayi Muvakkat*” Türkiye tarihi açısından ilk ciddi devlet yardımı uygulaması olmuştur. Bu düzenleme, *arsa tahsisi, vergisel kolaylıklar* gibi bugün bile kullanılan teşvik tedbirlerinin oluşması ve özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında çıkarılan sonraki teşvik kanunlarına temel teşkil etmesi açısından büyük önem arz etmektedir (Eser, 2011: 73).

Ancak bu yasanın uygulanması sırasında sanayileşmenin en önemli unsurlarından olan sermaye konusunda durum hiçte iç açıcı değildir. Yasanın çıktığı 1913 yılında banka kredilerinin toplamı 2 milyar kuruş olarak tahmin edilirken; bunun 150 milyon kuruşu yerli sanayi kesimince kullanılmıştır. Hâlbuki yabancı sermayenin sektörlere göre dağılımı ve miktarları şu şekildedir (Kasalak, 2012: 68):

Madencilik	123 milyon kuruş	Tütün vb. Tekeller	309 milyon kuruş
Elektrik, Havagazı, Su	343 milyon kuruş	İmalat Sanayi	265 milyon kuruş

Bu kanun çerçevesinde toplam değeri 1.000 Lira’yı geçen, en az 5 beygir gücü kullanan sanayi kuruluşlarına *makine, vergi kolaylıkları, arsa tahsisi ve ham maddelerin ithalatında gümrük vergisi bağışıklığı* gibi kolaylıklar sağlanmıştır. Bu kanun daha sonra 1927 yılında revize edilerek “*Teşvik-i Sanayi Kanunu*” adını almış ve 15 yıl yürürlükte kalmak üzere sanayicilere *arazi, telgraf, telefon ve elektrik hattı kolaylıkları* gibi ek

iyileştirmeler uygulamıştır. Teşvik-i Sanayi Kanunu aynı zamanda yerli üretimin korunması ve özendirilmesi amacıyla devlet eliyle doğrudan mal ve hizmet üretimine yönelik tesislerin kurulmasını sağlamış ve yerli sermaye grubunun yetiştirilmesine önem vermiştir (Akdeve ve Karagöl, 2013: 337).

Ancak Osmanlı'nın son döneminde uygulanan Teşvik-i Sanayi Kanunu, sanayi yatırımları için ilk ciddi teşvikleri sağlamasına rağmen, gerek dönemin siyasi ve ekonomik bunalımları nedeniyle, gerekse kanunun yürürlüğe girmesinden kısa bir süre sonra I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi nedeniyle, her ne kadar sanayi kuruluşlarının bu yasadan yararlanabilmeleri için gerekli işlemler oldukça basit olsa da birçok kuruluş bu yasadan haberdar olamamış, yasadan yararlananların da (yararlanan firma sayısı 117 olup, bu firmaların büyük çoğunluğu İstanbul ve İzmir illerinde yoğunlaşmıştır) bu yasa hakkındaki bilgileri çok sınırlı kalmıştır ki; bu da teşviklerin etkisinin oldukça sınırlı kalmasına yol açmıştır (Yavan, 2011: 71; Evran, 2009: 33-34).

2.2. Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet dönemi, kendi içinde uygulamaların farklılıklarına, dönemin özelliklerine göre belirlenen politikaların ve kullanılan araçların nitelikleri açısından 3 alt döneme ayrılarak incelenebilir.

2.2.1. 1923-1960 Dönemi

Cumhuriyet kurulmadan önce, 17 Şubat 1923 tarihinde Atatürk'ün öncülüğünde İzmir'de toplanan I. Türkiye İktisat Kongresi'nde tarım, sanayi, ticaret ve el emeği konularında önemli kararlar alınmış ve oy birliği ile "*Misak-ı İktisadi*" kabul edilmiştir. Ayrıca kongrede 1913 tarihli Teşviki Sanayi Kanunu'nun günün koşullarına uygun hale getirilmesi ve 25 yıl süre ile uzatılması kararı da alınmış ve bu karar doğrultusunda, 1924 yılında kanun gözden geçirilmiş ve 1927 yılında günün gereksinmelerine uygun olarak hazırlanan 1055 sayılı "*Teşvik-i Sanayi Kanunu*" yürürlüğe girmiştir (Yavan, 2011: 71; Türk, 1974: 662). Sanayinin korunması, teşviki ve finansmanını amaçlayan Teşvik-i Sanayi Kanunu ile öngörülen teşvik tedbirlerinin başlıcaları şunlardır (Devlet Planlama Teşkilatı Özel İhtisas Komisyonları, 1995: 30-31):

✓ Yatırımcılara Devlet arazisinden 10 hektara kadar bedelsiz arazi tahsisi ve özel şahıstan kamulaştırma yolu ile alınan arazi ve binanın kredi ile girişimciye verilmesi,

- ✓ Sınai işletmelerin kuruluş döneminde alınması gereken vergi, resim ve harçlardan indirim yapılması ve muafiyet sağlanması ile makine, tesis, hammadde ve yardımcı madde alımlarında gümrük muafiyeti sağlanması,
- ✓ Devletçe sağlanan ham ve yardımcı maddelerin fiyatları ile demiryolu taşımacılığında ücret ve tarifelerde indirim yapılması,
- ✓ Kamu kuruluşlarında ihtiyaç duyulan malların ülke içi üretimi % 10 pahalı olsa bile ithal mala tercih etme zorunluluğu Teşvik-i Sanayi Kanunu ile öngörülen teşvik tedbirlerinden bazılarını oluşturmaktadır.

1923-29 yılları arasında devlet politikası olarak hür teşebbüs ön plana çıkartılmaya çalışılmış, ancak özel sektörde sermaye kıtlığı, sanayide sermaye oluşumuna karşı gösterilen ilgisizlik ve özel girişimcinin olmaması, 1929 Dünya ekonomik buhranının teşvik önlemlerini etkisiz hale getirmesi ve İkinci Dünya Savaşı öncesi koşulların bu yasaya tam olarak uygulama fırsatı vermemesi, Devletçilik uygulamaları nedeniyle bu dönemde özel firmaların sanayi yerine ticareti tercih etmesi Teşviki Sanayi Kanunu'nun istenilen düzeyde başarılı olamamasına neden olmuştur (DPT, 2000: 61; Yavan, 2011: 72). Bu yüzden 22.04.1930 tarihinde İkinci Sanayi Kongresi toplanarak sanayinin gelişmesi ve desteklenmesi ile ilgili konular çalışılmıştır. Kongrenin ardından, istenilen başarıya ulaşamamış özel sektör ağırlıklı kalkınma stratejisi bırakılarak kamu ve özel kesimin beraber yer aldığı karma ekonomik düzen benimsenmiştir (Eser, 2011: 74).

Bu anlayış değişikliği teşvik tedbirlerini de etkilemiştir. Teşvik-i Sanayi Kanunu, 1942 yılında sermaye yetersizliği, sermaye oluşumuna karşı gösterilen ilgisizlik, teknolojik yetersizlik ve bilgi eksikliği gibi nedenlerle yürürlükten kaldırılmış ve yeni bir düzenlemeye gidilmemiştir. Böylelikle o güne kadar yapılan özel sektör sanayi yatırımlarının desteklenmesine yönelik politikalar ve faaliyetler ortada kalmıştır (Sarıöz, 2006: 82). Aşağıdaki tabloda 1932-1939 yılları arasında Teşvik-i Sanayi Kanunundan yararlanan tüm kuruluşların ve bu yasadaki faydalanan devlet kuruluşlarının sayısı ve devlet kuruluşlarının yüzdesine yer verilmiştir.

Bu süreçte yasa kapsamına giren devlet kuruluşlarının sayısı oldukça az, özel girişimcilerin sayısı ise oldukça fazladır. Özel girişimcilerin sahip oldukları işletmelerin sayısının yüksekliğinin önemli bir nedeni, bunların genellikle küçük çapta üretim yapmalarıdır (Kasalak, 2012: 75).

Tablo 1: Teşvik-i Sanayi Yasası Kapsamına Giren Tüm Sanayi Kuruluşları ve Devlet Kuruluşlarının Yüzdesi (1932–1939)

Yıllar	“Teşvik-i Sanayi Yasası” Kapsamına Giren Kuruluşların Sayısı	“Teşvik-i Sanayi Yasası” Kapsamına Giren Devlet Kuruluşlarının Sayısı	Devlet Kuruluşlarının Yüzdesi
1932	1473	31	2,1
1933	1397	36	2,5
1934	1310	38	2,7
1935	1161	56	4,8
1936	1101	86	7,8
1937	1116	89	7,9
1938	1103	104	9,4
1939	1144	111	9,7

Kaynak: Çavdar, 2003: 279.

Türkiye 1950-1960 döneminde hem yerli yatırımcıların desteklenmesi, hem de yabancı sermaye çekmek amacıyla nispeten liberal bir ekonomi politikası izlemiştir. 1950'lerde izlenmeye başlanan bu liberal politikalar ile yerli ve yabancı özel sektörün yatırım yapmasını özendirici bir ortam oluşturulmuş ve bu dönemde (Güvemli, 1981: 452):

✓ Altyapı yatırımları hızlandırılmış, dış yardımlar yoluyla özel kesimin kredi olanakları arttırılmış ve dış ticaret politikası yeniden düzenlenmiş,

✓ Tarımsal sektörü, üretimi artırıcı fiyat politikaları ile desteklenmiş ve özel sektörün yatırım yapmak istemediği alanlarda büyük ölçekli kamu yatırımları yapılmıştır.

Yukarda bahsedilen çalışmaların yapılabilmesi için gerekli yasal düzenlemeler de yine bu dönemde gerçekleştirilmiştir. Özel kesim sermaye birikiminin sağlanması ve yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi amacıyla (Yavan, 2006: 59; Uludağ, 1986: 270);

✓ 1951 yılında çıkan ve 1954 yılında değiştirilen dünyanın o zamanki en liberal yabancı sermaye kanunlarından biri olan “*Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu*” çıkarılmıştır.

✓ Yine bu dönemde 1953 tarihli “*Turizm Endüstrisi Teşvik Kanunu*”, beklentileri karşılayamayan 1954 tarihli “*Petrol Kanunu*” da çıkarılmıştır.

✓ Ayrıca teşvik konusunda sanayi kesimine orta ve uzun vadeli yatırım kredisi sağlamak amacıyla “*Türkiye Sınai Kalkınma Bankası*” kurulmuştur.

Yatırım teşvikleri alanında ise 1963 yılına kadar yeni bir düzenlemeye gidilmemiş ve sanayi biçimsel olarak desteklenmemiştir. Ancak genişleyen iç pazara bağlı olarak sanayi ürünlerinde artan talep ve yabancı sermayenin katkısıyla, sanayi tüketim malları üretimine yönelik yatırımlar artmıştır. Dolayısıyla teşvik tedbirleri uygulanmaksızın geçilen bu dönemde, tüketimin artması sonucu doğal bir özendirme olmuştur (Kepenek ve Yentürk, 1997: 100). 1950-1960 dönemi genelde, günümüz karma ekonomik düzeninin ve dolayısıyla bugünkü teşvik politikalarının hazırlayıcısı olan bir dönem olmuştur (Aşıkoğlu, 1998: 15).

2.2.2. 1960 Sonrası Planlı Dönem

1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı’nın kurulmasıyla planlı döneme geçen Türkiye’de, özendirme ve yönlendirme önlemleri gerçek anlamı ile bu dönemde uygulanmaya başlamış ve günün koşullarına göre belirlenen stratejiler ve politikalar çerçevesinde Türkiye’deki teşvik sistemi değişmiş, gelişmiş ve bugünkü halini almıştır. Planlı dönemi iktisat, sanayi ve yatırım politikaları açısından 24 Ocak 1980 kararları öncesi ve sonrası olmak üzere iki dönemde incelemek mümkündür (DPT, 1989: 10).

2.2.2.1. 24 Ocak 1980 Kararları Öncesi Dönem

Cumhuriyetin başında sanayinin desteklenmesi amacıyla uygulanan teşvik-i sanayi kanunu bir tarafa bırakılırsa, Türkiye’de gerek yatırımların, gerekse ihracatın devlet eliyle kapsamlı şekilde resmen teşvik edilmesi 1962 yılında DPT’nin kurulması ile başlamıştır. 1961 anayasası ile getirilen planlı kalkınma ve buna bağlı olarak hazırlanan beş yıllık kalkınma planları özel sektör için yol gösterici, kamu sektörü içinse emredici nitelik taşımıştır. 1963 yılından itibaren her beş yılda bir hazırlanan bu kalkınma planların da sanayi sektörü ekonominin lokomotif sektörü olarak kabul edilmiş, yerli sanayinin gelişmesi ve özel sektörün kalkınmada etkin olabilmesi için özel sektöre çeşitli teşvikler verilerek sanayi yatırımlarının yönlendirilmesi temel hedef olmuştur (Yavan, 2011: 74-75).

Ayrıca bu dönemde yatırım politikaları, korumacılık ve ithal ikameciliğinin gerçekleştirilmesi şeklinde de oluşmuştur. Bu politika özellikle iç üretimi teşvik ederken, ülke sanayisini kotalar, ithalat yasakları,

ucuz kredi ve girdi temini, vergilemede kolaylıklar ve yüksek gümrük tarifeleri gibi araçlarla dış rekabetten korumayı esas almıştır (DPT, 2000: 62). Küçük ve dağınık bir şekilde faaliyet göstermeye başlayan sanayi kuruluşlarının büyük kuruluşlar haline getirilmesi yine bu dönemde gündeme gelmiş ve bunun için sermaye piyasasının geliştirilmesi gereği ilk kez ileri sürülmüştür (Duran, 1998: 63).

Planlı dönemde yatırımların teşviki, kalkınma planları ve yıllık programlar çerçevesinde çıkarılan kararname ve tebliğlerle yürütülmüştür. Bu dönemde yatırımların teşvikine ilişkin önemli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu doğrultuda ilk adım olarak (ATO, 2000: 8);

✓ 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nda değişiklik yapan 19.2.1963 tarihli 202 sayılı yasa çıkarılarak *yatırım indirimi* konusu teşvik mevzuatına dâhil edilmiştir. Bu kanunda yatırımın öz kaynaktan karşılanan kısmına uygulanacak yatırım indirimi nispeti genel olarak %30, tarımsal yatırımlarda %40 ve az gelişmiş bölgelerdeki yatırımlarda %50'dir. Söz konusu yasayı, *ihracatta vergi iadesi* imkânı veren 27.6.1963 tarihli 261 sayılı kanun ile *ithalden alınan vergi ve resimlerin taksitlendirilmesi* olanağı sağlayan 14.5.1964 tarihli 474 sayılı kanun izlemiştir.

✓ Ayrıca, sanayi için gerekli orta ve uzun vadeli finansman ihtiyacının karşılanmasına yönelik olarak 1963 yılında *sınai yatırım ve kredi bankası* ile 1964 yılında *devlet yatırım bankası kurulmuştur*.

✓ Diğer taraftan, 1967 yılında 933 sayılı kanun çıkarılarak *yatırım indirimi oranı bölgesel ve sektörel bazda artırılmış, gümrük vergisi muafiyeti, ihracatta vergi iadesi ile sanayi bölgesi kurulması için arazi istisnâli uygulaması* getirilmiştir (Yavan, 2011: 75-76).

✓ Öte yandan, 1968 yılında 22 ilin kalkınmada öncelikli yöre (KÖY) ilan edilmesiyle birlikte *KÖY uygulamasına* geçilmiş ve "*Teşvik Belgesi*" sistemi oluşturulmuştur (Akdeve ve Karagöl, 2013: 337).

✓ Ayrıca *organize sanayi bölgeler (OSB)* kurulmaya başlanmış, yurt dışından teknoloji transferlerinin teşvik edilmesine ve özendirme-yönlendirme çalışmalarının tek elden bir plan ve program dâhilinde yürütülmesine karar verilmiştir. Bu karara paralel olarak başlangıçta Sanayi Bakanlığı ve Ticaret Bakanlığı tarafından uygulanan teşvik tedbirleri, 1967'de Başbakanlığa bağlı olarak kurulan "*Yatırımları ve İhracatı Geliştirme ve Teşvik Bürosu*" ve 1970 yılından itibaren "*DPT Teşvik Uygulama Dairesi*" tarafından yürütülmüştür. 1971 yılında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına devredilen Daire, 1980 yılında yeniden DPT'ye bağlanmıştır (Eser, 2011: 75-76).

✓ Yine 1973 yılında ihracat garantili yatırımlara çeşitli *vergi, resim ve harç istisnaları* tanınmıştır. 1978 yılında ise uygulanmaya başlanan *faiz farkı ödemesi* de yine bu dönemin önemli teşvik tedbirlerinden birini oluşturmaktadır (Yavan 2011: 76).

Planlı dönem boyunca uygulanan çeşitli teşvikler, kalkınma ve sanayileşme çabalarını sektörler ve bölgeler itibarıyla öngörülen hedeflere yönlendirmede kuşkusuz önemli katkılar sağlamıştır. Ancak, planlarda öngörülen sektörel gelişme hedeflerine ulaşma ve geri kalmış yörelere yatırımları yönlendirmede yeterince başarı sağlanamamıştır (Tecer, 1996: 107).

2.2.2.2. 24 Ocak 1980 Kararları Sonrası Dönem

24 Ocak Kararları sonrası dönemde ekonomide önemli yapısal değişiklikler meydana gelmiştir. Uygulanan para, kredi ve döviz politikaları değiştirilmiş, ithalat ve kambiyo mevzuatında köklü değişikliklere gidilerek ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisi terk edilerek yerine “*ihracata dönük sanayileşme stratejisi*” benimsenmiştir. Bu çerçevede (Oktayer, 2003: 189);

✓ İç piyasaya yönelik sanayileşmeyi teşvik politikası, nispi olarak dış pazara dönük sanayi politikasına kaydırılmış ve ithal ikameci sanayileşme politikası gevşetilerek, dış rekabete açılma yolları denenmiş,

✓ Kur garantili, sabit girdi fiyatlı rizikosuz bir sanayileşme politikasından riskli ortamda bir sanayileşme politikasına geçilmiş,

✓ Sosyal endişelerin (istihdam, ücretler ve gelir dağılımı) ağır bastığı bir sanayileşme politikasından, pür ekonomik kuralların ağırlıklı olduğu bir sanayileşme politikasına geçilmiştir.

24 Ocak istikrar kararlarıyla birlikte ihracatın teşviki önem kazanmış ve ihracata dönük sanayileşme desteklenmiştir. Bu dönemde yatırım teşvik ve yönlendirme araçlarının daha seçici kullanılması öngörülmüş ve bu çerçevede yatırım teşvik belgesine dayalı uygulamanın kolaylaştırılması, teşvik edilecek yatırımların her yıl yeniden gözden geçirilerek günün şartlarına göre ayarlanması, yabancı sermaye çerçeve kararnamesi çıkarılarak tüm teşviklerin yabancı sermaye için de geçerli hale getirilmesi, döviz kredilerine kur garantisi getirilmesi, mali denge vergisinin kaldırılması, gelir ve kurumlar vergisi oranlarında indirimler yapılması ve teşvik uygulamalarından sorumlu çeşitli birimlerin 1980 yılında DPT teşvik

ve uygulama dairesi adıyla tek bir çatı altında yeniden bir araya toplanması gibi bir dizi yatırım teşvik önlemleri alınmıştır (Güvemli, 1985: 96-98):

Dışa dönük sanayileşme stratejisi gereği ihracatı cazip hale getirmek maksadıyla uygulanan parasal teşvikler ihracatta büyük artış olmasını sağlamıştır. İhracatta meydana gelen artışlar ilk yıllarda kapasite kullanım oranlarının artırılmasıyla mümkün olurken, sonraki yıllarda ilave kapasite yaratılmasını ve yeni teknolojiyle üretim yapan tesislerin devreye girmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır (DPT, 2000: 73). Aşağıdaki tablo 2’de parasal teşviklerin etkisiyle ihracatta meydana gelen artışları görmek mümkündür.

Tablo 2: Türkiye’nin 1980- 1996 Yılları Arasındaki Toplam İhracatı

Yıllar	Toplam İhracat Milyar \$	Yıllar	Toplam İhracat Milyar \$	Yıllar	Toplam İhracat Milyar \$	Yıllar	Toplam İhracat Milyar \$
1980	2.910	1987	10.190	1992	14.715	1997	26.261
1983	5.728	1988	11.662	1993	15.345	1998	26.973
1984	7.134	1989	11.625	1994	18.109	1999	26.588
1985	7.958	1990	12.959	1995	21.636	2000	27.775
1986	7.457	1991	13.594	1996	23.225	2001	31.340

Kaynak: DPT, 2002: 13.

Tablo 2’de görüldüğü gibi Türkiye’nin toplam ihracatı 1980’de 2,910 Milyar \$ iken, uygulanan parasal teşviklerin etkisiyle yıllar itibariyle genellikle artış göstererek 2001 yılında 31.340 Milyar \$ olarak gerçekleşmiştir.

DTÖ ve AB’ye uyum döneminde Türkiye ile AB arasındaki gümrük birliğinin kurulmasına ilişkin 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararında belirtilen yükümlülüklerimiz nedeniyle, daha önceki dönemlerde uygulanan *nakit teşvikler ile ihracat performansına dayalı sübvansiyonlar* 1995 yılı sonunda yürürlükten kaldırılmış ve 1995 yılından itibaren teşvikten yararlanacak yöreler; *Gelişmiş Yöreler, Kalkınmada Birinci Derecede Öncelikli Yöreler ve Sanayi Kuşakları* olmak üzere üç gruba ayrılmıştır (DPT, 2004: 149-150).

Türkiye 1995 yılında bir yandan DTÖ’ye üye olurken, öbür yandan AB ile Gümrük Birliği anlaşması imzalamış ve böylelikle Türkiye’de teşvik

veya devlet yardımları alanında ciddi değişiklikler meydana gelmiştir. Türkiye'nin taraf olduğu ilk önemli anlaşma, ülkenin DTÖ'ye 1995'te üye olması sonucu imzaladığı “*sübvansiyonlar ve telafi edici önlemler anlaşmasıdır*”. Bu anlaşmaya göre Türkiye her biri aynı zamanda birer sübvansiyon olan devlet yardımları alanında kuralları belirleyen sübvansiyonlar ve telafi edici önlemler anlaşması'na uymakla yükümlüdür. Sübvansiyonlar ve telafi edici önlemler anlaşması temelde (Yavan, 2011: 80);

- ✓ İhracat performansına veya yerli malların üretiminin kayrılması anlayışına dayalı olarak verilen destekleri yasak tedbir,
- ✓ Belli malların üretimini veya sektörlerin kayrılmasını ise spesifik yardımlar başlığı altında toplayarak dava edilebilir tedbir,
- ✓ Yukarıda sayılan iki tedbir kapsamına girmemek kaydıyla araştırma-geliştirme, çevre koruma, bölgesel kalkınma amaçlı destekleri ise dava edilemez tedbir olarak kabul etmiştir. Dolayısıyla bu anlaşmaya göre ihracata yönelik sübvansiyonlar yasaklanmıştır.

1996 yılında ise küçük ve orta ölçekli işletmelerin kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler ile AB normlarına ve uluslararası anlaşmalara uygun olarak desteklenmelerini, uluslararası düzeyde rekabet edebilmelerini teminen üretim, kalite ve standartlarını artırmalarını, istihdam yaratmalarını sağlamak amacıyla, 96/8615 sayılı “*Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Yatırımlarında Devlet Yardımları Hakkında Karar*” yayınlanmıştır (http://www.kobiyasam.com/MEVZUATLAR/KOBI_TESVIK_MEVZUATI/KOBI_Yat_Dev_Yar_Hakkında_Karar.pdf).

23.01.1998 tarih ve 4325 sayılı “*Olağanüstü Hal Bölgesinde ve Kalkınmada Öncelikli Yörelere İstihdam Yaratılması ve Yatırımların Teşvik Edilmesi ile 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun*” ile bazı illerde yatırım ve istihdam imkânlarının artırılması amaçlanmıştır. Kanun ile getirilen teşvik tedbirleri ana hatları itibarıyla şunlardır:

- ✓ Gelir ve kurumlar vergisi istisnası ile bedelsiz yatırım yeri tahsisi,
- ✓ İşlemlerde vergi, resim ve harç istisnası,
- ✓ Sigorta primi işveren payları teşviki ve çalışanlardan kesilen vergilerin ertelenmesidir.

Bu tedbirler, esas itibarıyla daha sonradan çıkarılacak olan 5084 sayılı Kanunun temelini oluşturması bakımından önemlidir.

Yatırım teşviklerinin 2000’li yıllardaki uygulamalarına ise ekonomik krizler damgasını vurmuştur. Özellikle 1999 ve 2001 krizlerinin etkisiyle zaman zaman teşvikler için kaynak sıkıntısı çekilmiş ve yeni teşvik programlarının uygulanması gecikmiştir. Diğer taraftan uygulama mevzuatının sıkça değiştirilmesi ve bürokrasinin fazlalığının yatırım teşviklerinden istenilen düzeyde verim alınmaması üzerindeki etkisi devam etmiştir (Karaca, 2004: 53). Nitekim gerek kaynak yetersizliği gerekse vergi mevzuatındaki karışıklığın önlenmesi amacıyla 4842 sayılı Kanun ile %40, %60, %100 hatta %200 olarak uygulanan yatırım indiriminin, farklılaştırılmış oranlar yerine yöre, sektör ve türüne bakılmaksızın tüm yatırımlarda %40 olarak uygulanması hükmü getirilerek yatırım indirimi otomatik uygulanmaya başlamıştır (www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirmave.../REGA_Haziran2003.doc).

2002 yılında ise, yatırımları teşvik etmek, yurtdışında çalışan Türk işçilerin tasarruflarını Türkiye’de yatırıma yönlendirmek ve yabancı sermaye girişinin artırılmasını desteklemek amacıyla 4737 sayılı endüstri bölgeleri kanunu çıkarılmıştır (<http://www.gib.gov.tr/index.php?id=578>). 2003 tarih ve 4842 sayılı “Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile yatırım indirimi uygulamasında kapsamlı değişikliklere gidilmiştir. Bu kapsamda (Yıldız, 2004: 19);

- ✓ Yatırım teşvik belgesi alma zorunluluğu kaldırılmış,
- ✓ Öngörülen yatırım indirimi uygulaması son bulmuş,
- ✓ Yararlanılan yatırım indirimi tutarları üzerinden stopaj yapılması uygulamasına son verilmiş,
- ✓ Yatırım indirimi oranı bölge ve sektör farklılığı gözetilmeksizin, tüm yatırımlar ve bölgeler için % 40 olarak belirlenmiş,
- ✓ GVK’na eklenen geçici 61. madde hükmü ile dileyen mükelleflere 4842 sayılı kanunun yürürlük tarihinden önce yatırım teşvik belgesine bağlanmış olan yatırımları için söz konusu değişiklikler öncesi veya sonrası hükümlerden yararlanabilme hususunda seçimlik hak tanınmıştır.

Bu uygulama ise, 2006 yılında çıkarılan 5479 sayılı “Gelir Vergisi Kanunu, Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun, Özel Tüketim Vergisi Kanunu ve Vergi Usul Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile kaldırılmıştır.

2000’li yıllarda yatırımların ve istihdamın artışı hızlandırmak ve bölgesel gelişmede özel sektör katkısını artırmak amacıyla yeni teşvik tedbirleri uygulamaya konulmuştur. Bu doğrultuda 2004 yılında yürürlüğe

giren “Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında” 5084 Sayılı Kanun ile ilk aşamada 36 ilde başlatılan teşvik uygulaması, 2005 yılında yapılan değişiklikle 49 ile çıkartılmıştır. Son olarak ise, 5615 sayılı kanun ile Çanakkale’ nin Gökçeada ve Bozcaada ilçeleri kapsama dâhil edilmiştir. Bu çerçevede, KÖY kapsamındaki iller, 2001 yılı kişi başına milli geliri 1.500 dolardan az olan iller ile 2003 yılı SEGE (Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi) değeri eksi olan illerde yer alan işletmeler için, istihdam artışı şartına bağlı olarak çalışanlar üzerindeki gelir vergisi ve SSK primi ödemelerinde indirim sağlanmış, ayrıca bu işletmeler için enerji ve bedelsiz arazi desteği getirilmiştir (DPT, 2006: 55). Tablo 3’de 2001 yılı kişi başına milli geliri 1.500 dolardan az olan iller, 2003 yılı Sosyo-ekonomik gelişmişlik endeks değeri eksi olan iller ve 5615 sayılı kanun ile kapsama dâhil edilen ilçeler toplu olarak ele alınmıştır.

Tablo 3: 5084, 5350 ve 5615 Sayılı Teşvik Kanunu Çerçevesince Yatırım Teşviklerinden Yararlanan İller

İl	Kişi Başına GSYİH (\$)	İl	Kişi Başına GSYİH (\$)	İl	Kişi Başına GSYİH (\$)	İl	SEGE Endeksi
Kırşehir	1488	Osmaniye	1157	Adıyaman	918	Kilis*	-0,41175
Sinop	1459	Düzce	1142	Kars	886	Tunceli*	-0,40003
Giresun	1443	Çankırı	1136	Van	859	Kastamonu*	-0,37558
Amasya	1439	Siirt	1111	Iğdır	855	Niğde*	-0,35582
Uşak	1436	Gümüşhane	1075	Yozgat	852	Kahramanmaraş*	-0,34968
Malatya	1417	Ordu	1064	Ardahan	842	Çorum*	-0,32761
Sivas	1399	Erzurum	1061	Hakkâri	836	Artvin*	-0,26018
Tokat	1370	Bartın	1061	Bingöl	795	Kütahya*	-0,20684
Diyarbakır	1313	Bayburt	1017	Bitlis	646	Trabzon*	-0,18582
Afyon	1263	Şanlıurfa	1008	Şırnak	638	Rize*	-0,17840
Batman	1216	Mardin	983	Muş	578	Elazığ*	-0,10131
Erzincan	1158	Aksaray	966	Ağrı	568	Karaman*	-0,09852
Çanakkale(Gökçeada ve Bozcaada)**						Nevşehir*	-0,07483

Kaynak: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/06/20050604-11.htm>.

* 5350 Sayılı Kanunla eklenen İller ** 5615 Sayılı Kanunla eklenen ilçeler

Teşviklerin uygulandığı 49 il içerisinde yalnızca Uşak, Düzce, Afyon ve Kütahya illeri, KÖY kapsamında yer almamaktadır. Bununla birlikte kalkınmada öncelikli 50 il arasından yalnızca Çanakkale (Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri), Karabük, Kırıkkale, Samsun ve Zonguldak illeri kişi başına yurtiçi hâsıla gelirleri 1.500 ABD dolarının üzerinde ve SEGE’ye göre pozitif endeks değerine sahip olduğu için, bu iller vergi ve sigorta primi teşvikleri ile enerji desteğinden yararlanamamış yalnızca bedelsiz arsa ve arazi desteğinden yararlanabilmiştir. (İŞKUR, 2007: 11). Coğrafi açıdan bakıldığında ise, Gaziantep hariç Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki

tüm iller Kanun kapsamında yer almaktadır. Batı Anadolu’da ise sadece Çanakkale (Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri), Kütahya, Uşak, Afyon ve Düzce illeri kapsamdadır. Buradan, Türkiye’nin doğusu ve batısı arasında önemli gelişmişlik farklarının bulunduğu ve Kanunun temel olarak bu olumsuzluğu gidermeye çalıştığı anlaşılabilmektedir (Eser, 2011: 108).

Süresi 31/12/2008 tarihinde bitmiş olup 5350 sayılı kanunla tarihinin uzatılması kararı alınan 5084 sayılı kanun ile sağlanan destek ve indirimler ise tablo 4’de belirtilmiştir.

Tablo 4: 5084 Sayılı Kanun Çerçevesinde Uygulanan Teşvikler

Teşvik Türü	OSB ve Endüstri Bölgelerindeki İşyerleri	Diğer İşletmeler	Uygulama Süresi ^{3*}
Gelir Vergisi Stopajı	%100	%80	31.12.2012’ye Kadar
	Fiilen çalışan işçilerin ücretleri üzerinden hesaplanan gelir vergisi		
Sigorta Primi İşveren Payı	%100	%80	31.12.2012’ye Kadar
	Fiilen çalışan işçilerin sigorta primlerindeki işveren payı gelir vergisi		
Enerji Desteği	%20 - 50	%20 - 40	31.12.2012’ye Kadar
	En az 10 işçi çalıştırmak şartıyla destekten yararlanılabilmekte, işçi sayısının artmasına paralel olarak enerji destek oranı da artmaktadır. Enerji giderlerinin % 20’si hazine tarafından karşılanır. Bu orana; asgari sayıdan sonraki her 1 işçi için, 0,5 puan eklenir.		
Bedelsiz Yatırım Yeri Tahsisi	En az 10 kişilik istihdamı öngörmek kaydıyla, OSB’ler ile diğer kamu arazi/arsalarında		31.12.2012’ye Kadar

Kaynak: Özdaş, 2009: 13.

^{3*} 50 ilde uygulanan ve süresi 2008 sonu itibarıyla sona eren 5084 sayılı Teşvik Kanununun uygulama süresi 2009 yılı sonuna kadar uzatılmıştır. 2009 yılı ortalarında yeni yatırım teşvik sistemi uygulamaya konulmasına rağmen, küresel krizin devam etmesi ve teşvikin uygulandığı illerin çoğundan gelen talepler sonucu, 5084 sayılı teşvik kanunu bir kez daha uzatılmıştır. Ancak bu seferki uzatmada, 5084 sayılı yasanın uygulama tarihinden sonra yatırım yapan ve 31.12.2009 tarihi itibarı ile yatırımlarını tamamlayan işletmeler 2012 yılı sonuna kadar gelir vergisi stopaj, sigorta primi işveren hissesi ve enerji desteklerinden yararlanmaya devam ederken, 5084 sayılı yasanın uygulanmaya başladığı tarihten önce işe başlayan işletmeler ise 31.12.2012 tarihine kadar sadece sigorta primi işveren hissesinden yararlanacaklardır. 31.12.2009 tarihinde sonra söz konusu bölgelere yatırım yapacak olan işletmeler ise teşvik araçlarından sadece sosyal güvenlik prim desteğinden faydalanabilecekler; diğer teşvik araçlarından yararlanamayacaklardır. Yapılan bu düzenleme ile 5084 sayılı yasanın uygulama tarihinden sonra yatırım yapan ve 31.12.2009 tarihi itibarı ile yatırımlarını tamamlayan işletmeler 2012 yılına kadar 5084 sayılı yasanın 3, 4 ve 6 maddelerindeki gelir vergisi stopaj, sigorta primi işveren hissesi ve enerji desteklerinden yararlanmaya devam edeceklerdir.

5084 Sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki Kanunu'nun başvuru süresinin 2009 yılı sonunda sona ermesi, yatırımlara yönelik teşviklerin herhangi bir sektör ve bölge ayrımı gözetmeksizin genel bir biçimde uygulanması ve 2008 yılı ikinci yarısından itibaren ABD'de başlayıp tüm dünyayı etkisi altına alan bir küresel mali krizin vuku bulması 2009 sonrası dönem için bölgesel ve sektörel öncelikler ile teşvik uygulama stratejisinin yeniden belirlenmesine yönelik çalışmaların yapılmasını zorunlu kılmıştır (Eser, 2011: 135). Kriz ortamını fırsata çevirmek ve ülkemizin rekabet gücüne ivme kazandıracak teknoloji ve Ar-Ge içeriği yüksek ve katma değeri büyük ölçekli yatırımlara, sektörel kümelenmeye destek olmak, kalıcı istihdam alanları oluşturmak ve bölgesel gelişmişlik farkını en aza indirecek yatırımları desteklemek amacıyla yürürlüğe konulmuş olan bu teşvik sistemi ile Türkiye'de ilk defa kapsamlı bir sektörel-bölgesel teşvik sistemine geçilmiştir. İllerin özelliklerini ve potansiyellerini dikkate alan, bölge bazında kademelendirilmiş, teşvik araçlarıyla desteklenen bir sistemden meydana gelmekle birlikte bölgesel ve sektörel uygulama ve büyük ölçekli yatırımları da kapsayan hatta onlara daha fazla avantaj sağlayan çeşitli destek mekanizmalarından oluşan 2009/15199 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar'da belirtilmiş olan teşvik sistemi üç ana bileşenden oluşmaktadır. Bunlar büyük ölçekli yatırımları teşvik sistemi, bölgesel yatırım teşvik sistemi ve genel yatırım teşvik sistemidir. (Özdaş, 2009: 23; Yavan, 2011: 96- 97).

Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Sistemi; yüksek teknoloji ve sermaye gerektiren ve özellikle bölge farkı gözetilmeksizin büyük ölçekli yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye kazandırılmasını hedef alan, büyük ölçekli yatırımlar; kimyasal madde ve ürünlerin imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, transit boru hattıyla taşımacılık hizmetleri, motorlu kara taşıtları imalatı, demiryolu ve tramvay lokomotifleri ve vagon imalatı, liman ve liman hizmetleri, elektronik sanayi, tıbbi aletler, hassas ve optik aletler imalatı, ilaç imalatı, hava ve uzay taşıtları imalatı, makine imalatı ve madencilik yatırımlarından oluşmaktadır (<http://www.invest.gov.tr/tr-TR/investmentguide/investorsguide/Pages/Incentives.aspx>).

Bölgesel Yatırım Teşvik Sistemi; teşvikleri, tüm bölgelere aynı esaslar çerçevesinde değil bölgesel sınıflandırmaya göre farklı esaslara göre uygulamaktadır. Yatırım destekleri 2002/4720 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenen İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması - Düzey 2 bölgeleri, sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyeleri bakımından dört bölgeye ayrılmıştır (http://www.alomaliye.com/2009/bkk_2009_15199_yatirimlarda.htm).

1. *Bölgede*, ağırlıklı olarak motorlu kara taşıtları ve yan sanayi, elektronik, ilaç, makine imalat ve tıbbi, hassas ve optik alet yatırımları gibi yüksek teknoloji gerektiren yatırımlar teşvik edilecektir. 2. *Bölgede* nispeten teknoloji yoğun sektörler desteklenecektir. Bu çerçevede; ağırlıklı olarak, makine imalat, akıllı çok fonksiyonlu tekstil, metalik olmayan mineral ürünler (cam, seramik, karo, yalıtım malzemeleri vb.) kâğıt, gıda ve içecek imalatı sektörleri teşvik edilecektir. 3. ve 4. *Bölgeleri oluşturan doğu ve güneydoğu bölgelerinde*, tarım ve tarıma dayalı imalat sanayi, konfeksiyon, deri, plastik, kauçuk, metal eşya gibi emek yoğun sektörlerin yanı sıra turizm, sağlık ve eğitim yatırımları da teşvik edilecektir.

Genel Yatırım Teşvik Sistemi; asgari yatırım tutarlarına ulaşılması kaydıyla, genel teşvik sisteminde teşvik edilmeyecek yatırım konuları hariç, ülke çapındaki tüm yatırımlar için uygulanabilecek bir teşvik sistemidir. Genel teşvik sisteminde büyük ölçekli yatırımlar ile bölgesel teşviklerden yararlanamayan yatırımlar gümrük vergisi muafiyeti ve KDV istisnası gibi vergisel teşvik araçları ile desteklenmektedir (2009/15199 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar). 2009/15199 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar kapsamında kullanılan yatırım teşvik tedbirleri genel, bölgesel, büyük yatırım ve Ar-Ge ile Çevresel açıdan ele alınarak sınıflandırıldığında tablo 5'teki bilgilere ulaşılmaktadır. Tablodaki bilgilere göre, yatırımların, gümrük vergisi muafiyeti, KDV istisnası, faiz desteği, sigorta primi işveren hissesi teşviki, vergi indirimi ve yatırım yeri tahsis ile desteklenmesi öngörülmüştür.

Teşvik belgesi kapsamında, yatırımların hızlandırılması ve artırılması amacı taşıyan bu uygulama, kurumlar veya gelir vergisi oranında %25'ten %90'a kadar varan indirim imkânı ile %10'dan %70'e kadar değişen oranlarda yatırıma katkı oranı sağlamıştır. Bu oranlar bölgelerin gelişmişlik seviyeleri azaldıkça artmaktadır.

Yatırıma katkı tutarı, yatırımların, indirimli kurumlar vergisi uygulanmak suretiyle tahsilinden vazgeçilen vergi yoluyla devlet tarafından karşılanacak kısmı, yatırıma katkı oranı ise yatırıma katkı tutarının yapılan toplam yatırıma bölünmesi suretiyle bulunacak oranı ifade etmektedir (27290 sayılı T.C. Resmi Gazete). Bu durumu bir örnekle açıklarsak, örneğin 3. bölgede 31.12.2010 tarihinden önce 10.000 TL'lik yatırıma başlayacak bir firma için vergi indirim oranı %80, yatırıma katkı oranı %40'dır (Bkz. Tablo 5). Türkiye'de 2009 itibarıyla yatırım teşvik belgesi olmayan bir firmanın kurumlar vergisi oranı %20'dir. Eğer firma yatırım teşvik belgesi alırsa bu durumda;

İndirilmiş K.V. Oranı = (K.V. Oranı) - [(K.V. Oranı) X (K.V. İndirim Oranı) /100]

İndirilmiş K.V. Oranı = 20 – (20 X 80 / 100) = 4

Normal şartlar altında %20 olarak uygulanacak kurumlar vergisi oranı, söz konusu teşvik belgeli yatırım yapan işletme için %4 olarak uygulanacaktır.

Diğer taraftan net vergisel teşvik ise;

Net vergisel teşvik tutarı = (yatırıma katkı oranı X yatırım tutarı) / 100

Net vergisel teşvik tutarı = 40 X 10.000 / 100 = 4.000 TL

Sonuç olarak, işletme yıllık olarak %16 ile beyan edilen gelir tutarının çarpımı kadar vergisel teşvik kullanacaktır. Yıllık olarak kullanılan bu teşvik miktarlarının zaman içerisindeki toplamı 4.000 TL'ye erişinceye kadar uygulama devam edecektir.

Normal Yatırım		Büyük Ölçekli Yatırım	
Yatırıma Katkı Oranı (%)	Kurumlar/Gelir Vergisi İndirim Oranı %	Yatırıma Katkı Oranı (%)	Kurumlar/Gelir Vergisi İndirim Oranı %
20	50	30	50
30	60	40	60
40	80	50	80
60	90	70	90

Normal Yatırım		Büyük Ölçekli Yatırım	
Yatırıma Katkı Oranı (%)	Kurumlar/Gelir Vergisi İndirim Oranı %	Yatırıma Katkı Oranı (%)	Kurumlar/Gelir Vergisi İndirim Oranı %
10	25	25	25
15	40	30	40
20	60	40	60
25	80	45	80

Yatırım TeşvikKDV Unsurları	Gümrük Vergisi Muafiyeti	Yatırım Yeri Tahsisi	Sigorta Primi İşveren Hissesi Teşviki	Faiz Desteği
			2010 Öncesi	TL
			2010 Sonrası	Döviz
I. Bölge	Var	Var	2 yıl	-
II. Bölge	Var	Var	3 yıl	-
III. Bölge	Var	Var	5 Yıl	3 Puan
IV. Bölge	Var	Var	7 yıl	5 puan
Ar-Ge	-	-	-	2 puan
Çevre	-	-	-	5 puan
Büyük Ölçekli Yatırımlar	Var	Var	Var	2 puan
				-
				I. Bölge
				II. Bölge
				III. Bölge
				IV. Bölge
Kaynak: 2009/15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karardan derlenmiştir.				

2.2.3. Yeni Teşvik Sistemi

Mevcut teşvik sisteminin beklenen yeterli faydayı sağlamadığı yönündeki görüş ve düşünceler kapsamında mevcut teşvik sistemine yönelik değişiklik talepleri (yatırım döneminde vergi indirimi, yeni bölgesel harita, 2011 sonu itibariyle azalan destek oran ve sürelerinin artırılması, desteklenen yatırım konularının gözden geçirilmesi, stratejik ve teknolojik

dönüşümü sağlayacak yatırımların desteklenmesi, en az gelişmiş bölgelerde, yatırımlara sağlanan destek miktarının artırılması) ortaya çıkmış ve bu bağlamda yeni teşvik sistemine ihtiyaç duyulmuştur (Gökmen, 2012: 138).

Yeni teşvik sisteminde “genel”, “bölgesel”, “büyük ölçekli” ve “stratejik” yatırımlar olmak üzere dört farklı kategoride teşvik unsuru yer almaktadır. Yeni sistemin, ülkede 2009 yılında geliştirilip uygulamaya konulan teşvik sisteminden temel farklarından ilki, 2009 yılında yapılan teşvik düzenlemesinde yer alan üç ana kategorideki desteğe dördüncü bir kategori olarak *stratejik yatırımların* ilave edilmesidir. Yeni teşvik sisteminin, önceki teşvik sisteminden bir diğer temel farkı ise bölgesel teşvik yerine, “*il bazında destek*” uygulamasının öngörülmesidir. Bölgeler yatırım teşviki bakımından Sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyeleri dikkate alınarak altı gruba ayrılmıştır (Aras vd. 2012: 98). Yatırım uygulamalarının türüne göre uygulanacak teşvik araçları tablo 6’da gösterilmektedir.

Tablo 6: Yeni Teşvik Sistemi Kapsamında Sağlanacak Destek Unsurları

Destek Unsurları	Genel Teşvik Uygulamaları	Bölgesel Teşvik Uygulamaları	Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki	Stratejik Yatırımların Teşviki
KDV İstisnası	✓	✓	✓	✓
Gümrük Vergisi Muafiyeti	✓	✓	✓	✓
Vergi İndirimi		✓	✓	✓
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği		✓	✓	✓
Gelir Vergisi Stopajı Desteği*	✓	✓	✓	✓
Sigorta Primi Desteği*		✓	✓	✓
Faiz Desteği **		✓		✓
Yatırım Yeri Tahsisi		✓	✓	✓
KDV İadesi***				✓

Kaynak: Gökmen, 2012: 139.

*Yatırımın 6. bölgede gerçekleştirilmesi halinde sağlanır. **Bölgesel teşvik uygulamalarında, yatırımın 3, 4, 5 veya 6. bölgelerde gerçekleştirilmesi halinde sağlanır. ***Sabit yatırım tutarı 500 Milyon TL üzerinde olan stratejik yatırımlara sağlanır.

2.2.3.1. Yeni Teşvik Sisteminin Sınıflandırılması

Önceki teşvik paketlerinde genel yatırım, bölgesel yatırım ve büyük ölçekli yatırım teşvik uygulamalarına yer verilirken 1 Ocak 2012 tarihi itibarıyla geçerli olan yeni yatırım teşvik sistemine stratejik yatırım teşvik uygulamaları da dahil olmuştur. Bu uygulamalar sırasıyla aşağıdaki gibi özetlenebilir.

2.2.3.1.1. Genel Yatırım Teşvik Uygulamaları

Teşvik edilmeyecek veya teşviki için aranan şartları sağlayamayan yatırım konuları hariç olmak üzere, asgari sabit yatırım tutarı 1. ve 2. bölgelerde 1 Milyon TL, 3. 4. 5. ve 6. bölgelerde 500 Bin TL ve üzerindeki yatırımlar bölge ayrımı yapılmaksızın genel teşvik kapsamında desteklenmektedir (www.ekonomi.gov.tr).

2.2.3.1.2. Bölgesel Yatırım Teşvik Uygulamaları

Temelde ülkeyi gelişmişlik düzeyine göre altı bölge halinde ele almaya dayanan yeni teşvik sisteminin bölgesel yapısı, istatistiki bölge birimleri sınıflandırması, kişi başına düşen milli gelir veya sosyoekonomik gelişmişlik düzeyleri dikkate alınmak suretiyle belirlenmiştir. Buna göre her bir il tablo 7’de belirtilen bölgede yer almaktadır (Esen, 2012: 332):

Tablo 7: Yatırım Teşvik Uygulamasında Bölgeler

1. Bölge	Ankara, Antalya, Bursa, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Kocaeli ve Muğla	8 İL
2. Bölge	Adana, Aydın, Bolu, Çanakkale*, Denizli, Edirne, Isparta, Kayseri, Kırklareli, Konya, Yalova, Tekirdağ, Sakarya	13 İL
3. Bölge	Bahkesir, Bilecik, Burdur, Gaziantep, Karabük, Karaman, Manisa, Mersin, Samsun, Trabzon, Uşak, Zonguldak	12 İL
4. Bölge	Afyonkarahisar, Amasya, Artvin, Bartın, Çorum, Düzce, Elazığ, Erzincan, Hatay, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Nevşehir, Rize, Sivas	17 İL
5. Bölge	Adıyaman, Aksaray, Bayburt, Çankırı, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Kahramanmaraş, Kilis, Niğde, Ordu, Osmaniye, Sinop, Tokat, Tunceli, Yozgat	16 İL
6. Bölge	Ağrı, Ardahan, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkâri, Iğdır, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Van	15 İL

Kaynak: Esen, 2012: 333. *Bozcaada ve Gökçeada İlçeleri Hariç

Yeni teşvik sistemi mevcut teşvik sistemine ilave olarak; OSB'lere ek avantajlar, SGK işçi hissesi desteği, gelir vergisi stopajı desteği, yatırım döneminde diğer kazançlara indirimli kurumlar vergisi uygulanması gibi yeni destek unsurları içermektedir. Bölgesel teşvik uygulamalarında her ilde desteklenecek sektörler, illerin potansiyelleri ve ekonomik ölçek büyüklükleri dikkate alınarak tespit edilmiş olup, bölgelerin gelişmişlik seviyelerine göre yardım yoğunlukları farklılaştırılmıştır. Bu uygulama kapsamında sağlanan destek, oran ve süreler özet olarak tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8: Bölgesel Teşvik Uygulamalarında Sağlanan Destek Unsurları

Destek Unsurları			BÖLGELER					
			I	II	III	IV	V	VI
KDV İstisnası			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Gümrük Vergisi Muafiyeti			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Vergi İndirimi	Yatırıma Katkı Oranı (%)	OSB Dışı	15	20	25	30	40	50
		OSB İçi	20	25	30	40	50	55
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Destek Süresi	OSB Dışı	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
		OSB İçi	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl
Yatırım Yeri Tahsisi			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Faiz Desteği⁴	İç Kredi				3 Puan	4 Puan	5 Puan	7 Puan
	Döviz / Döviz Endeksli Kredi		YOK	YOK	1 Puan	1 Puan	2 Puan	2 Puan
Sigorta Primi Desteği			YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl
Gelir Vergisi Stopajı Desteği			YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, www.ekonomi.gov.tr.

⁴ Yeni teşvik sisteminde faiz desteği tutarlarına sınırlama getirilmiştir. 3.bölge için azami destek tutarı 500 bin, 4.bölge için 600 bin, 5. Bölge için 700 bin, 6. Bölge için 900 bin, arge ve çevre için 500 bin stratejik yatırımlar için ise sabit yatırım tutarının %5'i ya da 50 milyon TL.

2.2.3.1.3. Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Uygulamaları

1 Ocak 2012 tarihi itibarıyla geçerli olan yeni teşvik paketi ile rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, kimyasal madde ve ürünlerin imalatı, liman ve liman hizmetleri, motorlu kara taşıtlarının imalatı, demiryolu ve tramvay lokomotifleri ve/veya vagon imalatı, transit boru hattıyla taşımacılık hizmetleri, elektronik sanayi yatırımları, tıbbi alet, hassas ve optik aletler imalatı, ilaç üretimi yatırımları, hava ve uzay taşıtları ve/veya parçaları imalatı, makine imalatı ve metal üretimine yönelik yatırımlar için sağlanan destek oranları ve süreleri özet olarak tablo 9’da gösterilmiştir (Ekonomi Bakanlığı, www.ekonomi.gov.tr).

Tablo 9: Büyük Ölçekli Yatırımlar İçin Sağlanan Destek Unsurları

Destek Unsurları			BÖLGELER					
			I	II	III	IV	V	VI
KDV İstisnası			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Gümrük Vergisi Muafiyeti			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Vergi İndirimi	Yatırıma Katkı Oranı (%)	OSB Dışı	25	30	35	40	50	60
		OSB İçi	30	35	40	50	60	65
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Destek Süresi	OSB Dışı	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
		OSB İçi	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl
Yatırım Yeri Tahsisi			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Sigorta Primi Desteği			YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl
Gelir Vergisi Stopajı Desteği ⁵			YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, www.ekonomi.gov.tr.

2.2.3.1.4. Stratejik Yatırım Teşvik Uygulamaları

Yeni teşvik sistemi ile birlikte özellikle sanayinin yapısal dönüşümüne katkı sağlayacak olan stratejik yatırımların teşviki uygulamasına geçilmiştir. Aşağıda belirtilen kriterlerin tamamını birlikte sağlayan, ithalat bağımlılığı yüksek ürünlerin üretimine yönelik yatırımlar stratejik yatırım olarak değerlendirilmektedir (İstanbul Sanayi Odası, 2012: 4):

⁵Yatırımın tamamlanamaması veya teşvik belgesinin iptal edilmesi halinde, gelir vergisi stopajı desteği uygulaması nedeniyle terkin edilen vergiler, vergi ziyai cezası uygulanmaksızın gecikme faiziyle birlikte tahsil olunacaktır.

- ✓ Asgari sabit yatırım tutarının 50 milyon TL' nin üzerinde olması,
- ✓ Yatırım konusu ürünle ilgili yurtiçi toplam üretim kapasitesinin ithalattan az olması,
- ✓ Ekonomi Bakanlığınca belirlenecek belge konusu yatırımla sağlanacak katma değerın asgari %40 olması (Rafineri ve petrokimya yatırımları hariç),
- ✓ Yatırım konusu ürünle ilgili olarak son bir yıl içerisinde gerçekleşen toplam ithalat tutarının 50 milyon doların üzerinde olması (Yurtiçinde üretimi olmayan ürünlerin üretimine yönelik yatırımlar hariç).

Bu tür yatırımlar ile Türkiye'nin ithalata bağımlılığı azaltılarak gerek dış ticaret açığı gerekse cari açık azaltılmaya çalışılacaktır. Stratejik yatırım teşvik uygulamaları kapsamında sağlanan destek oranları ve süreleri özet olarak tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10: 2012/3305 Sayılı Karara Göre Stratejik Yatırımlarda Teşvik Unsurları

DESTEK UNSURLARI		BÖLGELER					
		I	II	III	IV	V	VI
KDV İstisnası		VAR					
Gümrük Vergisi Muafiyeti		VAR					
Vergi İndirimi/ Yatırıma Katkı Oranı (%) ⁶		Vergi indirim oranı %90, yatırıma katkı oranı %50					
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Destek Süresi	7 yıl (6. Bölgede 10 Yıl)					
Yatırım Yeri Tahsisi		VAR					
Faiz Desteği	İç Kredi	5 Puan					
	Döviz/Dövize Endekli Kredi	2 Puan					
Sigorta Primi Desteği		10 yıl (Sadece 6. Bölgede Gerçekleştirilecek Yatırımlar İçin)					
Gelir Vergisi Stopajı Desteği		10 yıl (Sadece 6. Bölgede Gerçekleştirilecek Yatırımlar İçin)					
KDV İadesi		VAR (Sadece 500 Milyon TL ve üzeri yatırımlar için)					

Kaynak: Gökmen ve Kartaloğlu, 2012: 33.

⁶ Vergi indirimi, sadece işletme döneminde ve teşvik belgesi kapsamındaki yatırımdan elde edilen kazançta değil; ödenmesi gereken vergi hesaplanırken, yatırımcının tüm faaliyetlerinden elde ettiği kazanç dikkate alınacaktır. Ayrıca yatırımcılar, yatırıma katkı tutarının 2. bölgede %10, 3. bölgede %20, 4. bölgede %30, 5. bölgede %50 ve 6. bölgede ise %80'lik kısmını, diğer faaliyetlerinden elde edilen kazançlarına da uygulayabileceklerdir.

2.2.3.2. Yeni Teşvik Sistemin Araçları

Yeni teşvik sistemi kapsamında sağlanan yeni destek unsurlarına ilişkin 6322 sayılı Kanun ile getirilen yasal düzenlemelere ilişkin ayrıntılar tablo 11’de yer almaktadır.

Tablo 11: 2012/3305 Sayılı Yatırım Teşvik Sistemi Kapsamında Yer Alan Teşvik Araçlarına Genel Bakış									
Yatırım Yeri Tahsis	Sigorta Primi İşveren Hissesi Teşviki	Faiz Desteği	Vergi indirim (Kurumlar/Gelir Vergisi)			31.12.2013 Tarihinden Önce Yatırıma Başlanması			
			Bölgesel Yatırım	Büyük Ölçekli Yatırım	Kurumlar/Gelir Vergisi İndirim Oranı (%)	Yatırıma Katkı Oranı (%)	Yatırıma Katkı Oranı (%)	Kurumlar/Gelir Vergisi İndirim Oranı (%)	
Var	2013 Öncesi	TL	Döviz	-	15	50	25	50	50
Var	2 yıl	-	-	-	20	55	30	55	55
Var	3 yıl	-	-	-	25	60	35	60	60
Var	3 Yıl	3 Puan	1 Puan	-	30	70	40	70	70
Var	5 yıl	4 puan	1 puan	-	40	80	50	80	80
Var	6 yıl	5 puan	2 puan	-	50	90	60	90	90
Var	7 yıl	7 puan	2 puan	-	50	90	60	90	90
Var	10 yıl	7 yıl	2 puan	-	50	90	60	90	90
-	-	-	5 puan	-	50	90	60	90	90
-	-	-	5 puan	-	50	90	60	90	90
ölçekli yatırım teşvik uygulamaları kapsamında, vergi indirim ve sosyal sigortalar prim desteği (işveren payı) açısından bir alt bölgeye sağlanan desteklerden faydalanabilmektedir. Bu madde kapsamında 6. bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için									
Kaynak: 2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın derlenmiştir.									
I. Bölge									
II. Bölge									
III. Bölge									
IV. Bölge									
V. Bölge									
VI. Bölge									

Gelir Vergisi Stopajı Desteği	Sigorta primi desteği	KDV İstisnası ve KDV İadesi	Gümrük Vergisi Muafiyeti
Sadece 6. Bölge için geçerlidir.			
I. Bölge	Yok	Var	Var
II. Bölge	Yok	Var	Var
III. Bölge	Yok	Var	Var
IV. Bölge	Yok	Var	Var
V. Bölge	Yok	Var	Var
VI. Bölge	Var	Var	Var
Ar-Ge		-	-
Çevre		-	-

2.2.3.3. Öncelikli Yatırım Konuları

Öncelikli alanlarda yapılacak yatırımlar, 1. , 2. , 3. , 4. , 5. bölgelerde yer alması durumunda 5. Bölge desteklerinden yararlanacaklardır. Öncelikli yatırımlar (Gediz Oral ve Uğur, 2013: 156-157; Alptekin, 2014: 4-5);

- ✓ Madencilik yatırımları ve Uluslararası fuar alanı yatırımları,
- ✓ Demiryolu ve denizyolu ile yük veya yolcu taşımacılığına yönelik yatırımlar,
- ✓ Test merkezleri, rüzgâr tüneli ve benzeri nitelikteki yatırımlar,
- ✓ Kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgelerinde yapılacak turizm yatırımları (termal turizm de dâhil),
- ✓ Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından desteklenen Ar-Ge projeleri neticesinde geliştirilen ürünlerin üretimine yönelik yatırımlar,
- ✓ Yatırım tutarı 20 Milyon TL üzerinde olan belirli ilaç yatırımları ve savunma sanayi yatırımları,
- ✓ Özel sektör tarafından gerçekleştirilecek kreş, gündüz bakım evleri, okul öncesi, ilk, orta ve lise eğitim yatırımları,
- ✓ Teşvik edilmeyecek yatırımlar hariç tutulmak üzere, Enerji ve Tâbi Kaynaklar Bakanlığının vereceği proje onayına istinaden, yıllık asgari 500 TEP (ton eşdeğeri petrol) enerji tüketimi olan mevcut imalat sanayi tesislerinde gerçekleştirilecek, birim ürün başına en az %20 oranında enerji

tasarrufu sağlayan ve yatırım geri dönüş süresi 5 yıl olan enerji verimliliğine yönelik yatırımlar,

✓ Atık ısı kaynaklı olarak, bir tesisteki atık ısıdan geri kazanım yolu ile elektrik üretimine yönelik yatırımlar,

4. Türk Mali Mevzuatında Yatırımları Teşvik Eden Yasal Düzenlemelerin Ekonomiye Katkısının Değerlendirilmesi

Devletin, piyasanın işleyişine müdahale araçlarından biri olan yatırım teşvikleri, Türkiye’de 1913 yılından beri uygulanmaktadır. Yatırım teşviklerinin kapsamlı bir şekilde uygulanması, ithal ikameci sanayileşme stratejisinden ihracata dayalı sanayileşme stratejine geçildiği 1980 yılı ve sonrasında. Son on yılda uygulanan 2004, 2009 ve 2012 yıllarındaki yatırım teşvik sistemleri ise en kapsamlı teşvik araçlarının bulunduğu teşvik sistemleridir.

Teşvikler gelişmekte olan ülkelerde gerek iç piyasanın büyütülmesi hedefleri gerekse dış piyasalara rekabet yeteneğine sahip olarak çıkabilme yönünden yatırım oranının artırılmasında ve ihracatın yüksek seviyelere ulaşabilmesinde önemli bir yere sahiptir. Teşvikler özellikle gelişmekte olan ülkelerde, ekonomik kalkınmanın sağlanmasında önemli rol oynamaktadır. Değişik alanlardaki araçların birbiriyle uyumlu bir önlem paketi olarak bir araya getirilmesi, teşvik politikalarından sonuç almayı kolaylaştırmakta ve etkinliği yükseltmektedir. İşte etkinliği bu noktadan kaynaklanan teşvik politikası, özellikle sanayileşme, istihdam, ekonomik kalkınma ve ödemeler dengesi gibi temel sorunların çözülmesi için yoğun olarak kullanılmaktadır (Duran, 1998: 11-12).

Kamu, bölgelerarası dengesizlikleri gidermek, sermayeyi tabana yaymak, istihdamı arttırmak, katma değeri yüksek, ileri ve uygun teknolojilerin kullanılmasını sağlamak ve uluslararası rekabet gücünü arttırmak amacıyla uluslararası yükümlülüklerin de dikkate alınması koşulu ile yatırım teşvikleri verir (Sarıöz, 2006: 16).

4.1. Yatırım Teşviklerinin İstihdama Etkisi

Devlet yardımları, üretim faktörlerini sağlayanlar, üreticiler ve tüketicilerin karşı karşıya kaldıkları göreceli fiyatları değiştirerek kamu yetkililerinin piyasaları ve davranışları etkilediği bir araçtır. Bu nedenle devlet yardımlarının bir politika aracı olarak kullanılması durumunda

ekonomi üzerinde pek çok etkisinin olabileceği muhtemeldir. Üretim ve istihdam dolayısıyla üretim ve işsizlik birbirleri ile sıkı sıkıya ilişkilidir. Eğer fazla üretim gerekiyorsa ya üretimde daha fazla işçi kullanılmalı, ya da mevcut işçiler daha fazla üretmelidir. Üretimde daha fazla işçi kullanılıyorsa bu istihdam artışına, kişi başı üretimde artış sağlanıyorsa bu da verimlilik artışına neden olur (Yavuz, 2010: 89). Her iki şekilde de devlet bu ilişki ağı içinde olmak ister. Ekonomi politikası olarak verimlilik ve istihdamın teşvikler yolu ile artırılması amaçlanır

Osmanlıdan günümüze kadar birçok yatırım teşvik sistemi uygulamaya konulmuştur. Ancak çalışmanın bu kısmında “*ihracata dönük sanayileşme stratejisinin*” benimsendiği 1980 kararları sonrasındaki dönemde uygulamaya konulmuş olan yatırım teşviklerinin istihdama katkısı dikkate alınacaktır. Ekonomi Bakanlığı verilerine göre, 1980 ve 2013 tarihleri arasında toplam 105.866 adet yatırım teşvik belgesi düzenlenmiştir. Düzenlenen belgeler kapsamında 5.543.055 adet istihdam artışı öngörülmüştür.

Tablo 12’de, 1980 ile 2013 tarihleri arasında düzenlenen yatırım teşvik belgelerinin sayısı, hakkında bilgi vermektedir. Bu dönem yatırım teşvik belgelerinin sayısal olarak imalat sektöründe yoğunlaştığı görülmektedir. 60.846 belgeyle imalat sektörü yüzde 57’ lik bir payı alırken, hizmetler sektörü 32.682 belgeyle yüzde 31, tarım sektörü 6.071 belgeyle yüzde 6, madencilik sektörü 4.367 belgeyle yüzde 4, enerji sektörü ise 1.900 belgeyle yüzde 2 pay almıştır.

Tablo 12: Yatırım Teşvik Belgelerinin Ortalama Sektörel Dağılımı (1980-2013)

Yıllar	Tarım	Madencilik	İmalat	Enerji	Hizmetler	Toplam
1980-85	190	50	602	11	707	1.600
1986-90	453	134	1.450	11	845	2.893
1991-95	59	96	1.744	22	625	2.546
1996-00	111	116	2.529	50	1.383	4.189
2001-05	71	122	2.135	48	1.106	3.482
2006-10	189	172	1.961	119	958	3.399
2011	259	302	2.559	214	1.284	4.618
2012	126	288	2.594	197	1.157	4.362
2013	108	281	2.991	184	1.421	4.985
Toplam*	6.071	4.367	60.846	1.900	32.682	105.866

*1980-2013 yılları genel toplamını ifade etmektedir.

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik İstatistikleri verilerinden derlenerek yazar tarafından oluşturulmuştur. (www.ekonomi.gov.tr).

Yatırım teşvik belgelerinin istihdama etkisinin sektörler itibariyle dağılımı ise tablo 13’de gösterilmiştir. Tablo 13’de görüldüğü üzere, 1980 ile 2013 tarihleri arasında en çok istihdam oluşturması öngörülen sektör, imalat sektörüdür. Yüzde 60 oranına sahip olan imalat sektörünü, %32 ile hizmetler sektörü izlemiştir. Madencilik sektörü %4, tarım sektörü ise %2 oranına sahiptir. Sektörler arasında en az istihdama etkisi olan sektör ise %1 oranı ile enerji sektörü olmuştur.

Tablo 13: Yatırım Teşviklerinin İstihdama Etkisinin Sektörel Dağılımı (1980-2013)

Yıllar	Tarım	Madencilik	İmalat	Enerji	Hizmetler	Toplam
1980-85	4.730	4.836	45.414	439	26.317	81.736
1986-90	7.134	8.579	119.462	4.110	53.627	192.912
1991-95	2.343	4.729	141.667	360	40.935	190.034
1996-00	5.490	8.083	142.000	923	97.858	254.354
2001-05	4.347	7.877	87.096	795	52.628	152.743
2006-10	5.351	4.626	68.086	3.168	45.656	126.887
2011	7.132	5.929	68.566	4.620	42.143	128.390
2012	3.101	8.124	76.876	3.503	57.630	149.234
2013	3.183	10.754	94.305	5.002	77.141	190.385
Toplam*	165.116	223.288	3.303.783	62.534	1.788.334	5.543.055

*1980-2013 yılları genel toplamını ifade etmektedir.

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik İstatistikleri verilerinden derlenerek yazar tarafından oluşturulmuştur. (www.ekonomi.gov.tr).

Ülkemizde uzun yıllar boyunca teşvikler, sektör ayrımı gözetmeksizin hemen hemen tüm sektörlerle uygulanmıştır. Bunun en belirgin nedenlerinden birisi kalkınmada dengeli modelin tercih edilmiş olmasıdır. Ancak özellikle son yıllarda verilen teşvik belge sayısı imalat ve hizmetler sektörüne doğru yoğunlaşmıştır. Bunun en önemli sebebi ise, işsizliği imalat ve hizmetler gibi emek yoğun sektörleri teşvik ederek azaltmaktır (Özkök, 2009: 62).

4.2. Cari Açığa Çözüm Olarak Yatırım Teşvikleri

Küreselleşme ile birlikte malların, paranın (sermaye hareketlerinin), insanların ve hizmetlerin/teknoloji akımının uluslar ötesi bir özellik kazanarak yayılması sürecini takiben Türkiye ekonomisi, 1970’li yılların ikinci yarısında hızlı bir dışa açılma süreci yaşamış ve uluslararası piyasalarla bütünleşme eğilimi giderek hız kazanmıştır. Bu entegrasyon

süreci, Türkiye'nin dış ticaret hacminin artmasına yardımcı olurken, diğer taraftan dünya ekonomisindeki risklerin Türkiye'nin ekonomisine yansımaya da neden olmuştur. Türkiye'nin ekonomideki risklerden diğer gelişmekte olan ülkelere göre daha fazla etkilenmesi, yüksek dış ticaret açığı, ihracatının büyük bir bölümünün ithalata bağımlı olması ve cari açığa sahip bir ülke olmasından kaynaklanmaktadır (Kaya, 2011: 3).

Cari açığa çözüm olarak yeni bir teşvik sistemi uygulamaya konulmuştur. Önceki programlardan daha kapsamlı ve çok boyutlu olan son teşvik programı Fransa'nın 2. Dünya Savaşı sonrasında 1981 yılına kadar başarıyla uyguladığı "*ekonomik dirijizm*" (yönlendirme) rejimiyle benzerlikler göstermektedir. Fransa, savaşın bitiminde bir planlama teşkilatı kurarak ülke içinde üretilmesi gereken ürünleri belirlemiş ve hükümet de çeşitli teşvikler getirerek istenilen ürün ve hizmetlerin piyasa tarafından üretilmesini sağlamıştır. Fransa'daki gibi ürün bazına indirgenmemiş de, özellikle "*stratejik yatırımlar*" altında toplanan teşviklerin benzer bir kurgulamasıdır. Genel amacı özel sektörü çeşitli piyasa aksaklıkları nedeniyle yapılmayan yeni yatırımlara yönlendirerek ithalat bağımlılığı yüksek olan ara malı ve ürünlerin üretiminin artırılması ile kronik hale gelen cari açığın azaltılmasıdır (Aras vd. 2012: 98-99).

Yeni teşvik sistemine, önceki teşvik düzenlemesinde yer alan üç ana kategorideki desteğe dördüncü bir tip olarak stratejik yatırımların da eklenmesiyle, cari açığın düşürülmesi çerçevesinde stratejik olarak belirlenen sektörlerin desteklenmesinin amaçlandığı görülmektedir. Yeni teşvik sistemi ile sanayinin katma değer sorununa çare bulunması, böylece cari açığın risk olmaktan çıkması amaçlanmaktadır. Bunun için teşvik sisteminde bir yandan ithal girdisini azaltıcı şekilde bazı sektörlerin özel olarak değerlendirilmesine, bir yandan da bazı stratejik yatırımların hangi bölgede yapılırsa yapılsın 5. bölge teşviklerinden yararlandırılmasına yer verilmiştir.

Stratejik yatırımların teşviki uygulaması kapsamında teşvik araçlarından faydalanacak olan yatırım projelerinin, diğer uygulamalar çerçevesinde desteklenecek yatırım projelerine göre daha avantajlı bir destek paketinden yararlanmaları mümkündür. Bu yatırımlar için öngörülen desteklerin, Türkiye'nin hangi ilinde yapıldığına bakılmaksızın, sadece 6. bölge illerinde daha avantajlı olmak üzere aynı koşullarda sağlanması, önemli bir ayrıcalık teşkil etmektedir. Stratejik yatırımların teşviki uygulaması kapsamında sağlanan destekleri tablo 14'de yer almaktadır.

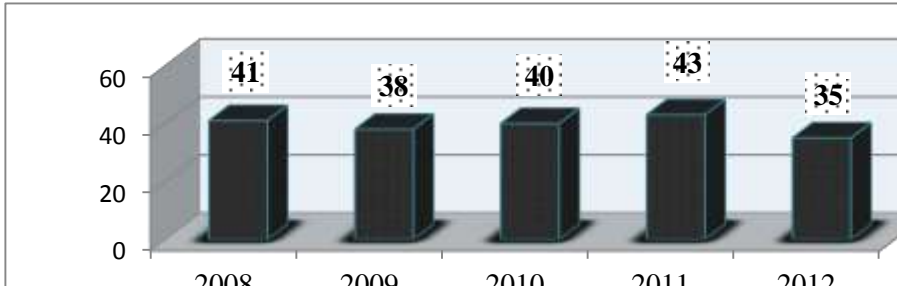
Tablo 14: Stratejik Yatırımların Teşviki Uygulamasında Sağlanan Destekler

Destek Unsurları		1, 2, 3, 4 ve 5. Bölgelerde (OSB Dâhil)	6. Bölgede
KDV İstisnası		VAR	VAR
Gümrük Vergisi Muafiyeti		VAR	VAR
Vergi İndirimi	Vergi İndirim Oranı	%90	%90
	Uygulanacak Vergi Oranı	%2	%2
	Yatırıma Katkı Oranı	%50	%50
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği Uygulama Süresi		7 yıl	10 yıl
Destek Tutarının Azami Miktarı (Destek Tutarının Sabit Yatırım Tutarına Oranı)		%15	Limitsiz
Yatırım Yeri Tahsis		VAR	VAR
Faiz Desteği	İç Kredi	5 Puan	5 Puan
	Döviz / Dövizle Endeksli Kredi	2 Puan	2 Puan
	Azami Destek Tutarı* (Bin TL)	50.000	50.000
Sigorta Primi Desteği (İşçi Hissesi)		YOK	10 yıl
Gelir Vergisi Stopajı Desteği		YOK	10 yıl
500 milyon TL ve üzeri Yatırımların Bina-İnşaat Harcamaları için KDV İadesi		VAR	VAR

* 50 milyon TL'yi aşmamak üzere sabit yatırım tutarının %5'i kadar.

Kaynak: (<http://www.tesvik.gov.tr/index.cfm?sayfa=203C24EA-D3B21B523FFB2C8C9BF54557>).

Türkiye'de cari açığın birçok sebebi olmakla beraber en önemlilerinden biri de imalatın ithalata bağımlılığından kaynaklanmaktadır. Şekil 1'de görüldüğü gibi, Türkiye'de 100 Dolarlık İmalat Yapmak İçin 2009 yılında 38 Dolarlık Yatırım/Ara Malı, 2010 yılında 40 Dolarlık Yatırım/Ara Malı, 2011 yılında ise 43 Dolarlık Yatırım/Ara Malı, ithal edilmektedir.

Şekil 1: İmalatın İthalata Olan Bağımlılığı (2008-2012)

Kaynak: Ekonomi bakanlığı ithalat değerlendirmesi verilerinden derlenerek yazar tarafından oluşturulmuştur. (www.ekonomi.gov.tr).

Tasarlanan yeni teşvik sisteminde özellikle bağımlılığın yüksek olduğu ara mallara öncelik verilerek cari açığın azaltılması hedeflenmiş ve bu hedef doğrultusunda stratejik yatırımların teşviki uygulaması kapsamında sağlanan destekler ile 2011 yılında % 43 olan dışa bağımlılık 2012 yılında % 35'e düşmüştür.

4.3. Bölgesel Eşitsizlikleri Gidermek İçin Yapılan Yatırım Teşvikleri

Bölgesel dengesizlikleri azaltmanın ya da ortadan kaldırmanın, ekonomik, toplumsal ve siyasal güçlükleri bulunmaktadır. Geri kalmış bölgeleri kalkındırmak, bölgeler arasında göreceli bir denge sağlamak, maliyeti yüksek politikaların uygulanmasını gerektirir. Günümüzde, bölgesel dengesizliklere devletin karışması, hemen hemen her ülkede çok doğal karşılanmakta, ulusal ve uluslararası kalkınma kuruluşları, bu karışmanın biçimine ilişkin öneriler ve politikalar geliştirmektedirler. Bu yönden, kapitalist ülkelerle sosyalist ülkeler arasında büyük bir ayrım görülmemekte, kullanılan araçlar birbirinden ayrı olsa bile, amaçlarda benzerlikler göze çarpmaktadır (Gediz Oral ve Uğur, 2013: 141).

Türkiye'de başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki iller olmak üzere, ülkenin bazı yöreleri "Kalkınmada Öncelikli Yöreler" (KÖY) olarak tanımlanmıştır. Bu çalışma planlı dönemde başlatılmış ve yıllar içerisinde bazı değişiklikler yapılmakla birlikte bugüne kadar devam ettirilmiştir. İlk olarak, 28 Şubat 1963 tarih ve 202 sayılı yasa gereği, 1968 yılında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerini kapsayan 22 il KÖY olarak

belirlenmiştir. 1969 yılında bu illere Edirne'nin katılması ile KÖY sayısı 23'e yükselmiştir. 1980'lerin başına gelindiğinde KÖY kapsamındaki il sayısı 40 civarına ulaşmıştır. Bu tarihlerden sonra, bu kapsamdaki illerin de farklı gelişme eğilimi göstermesi hesaba katılarak, önceliklerin belirlenmesi açısından birinci ve ikinci derecede kalkınmada öncelikli yöreler olmak üzere bir derecelendirme yapılmıştır. Zaman içerisinde bu derecelendirme değişikliklere uğramış ve yürürlükteki 1999 yılı genel teşvik mevzuatına göre, uygulamada etkinliği arttırabilmek için iller itibariyle Gelişmiş Yöreler (GY), Normal Yöreler (NY) ve Kalkınmada Öncelikli Yöreler (KÖY) ayrımına gidilmiştir (Bolkan, 2010: 19-21).

Cumhuriyetin her döneminde bölgesel kalkınmaya yönelik çeşitli düzenlemeler yapılmış ve teşvik araçları kullanılmıştır. Bölgesel kalkınma kapsamında iller tespit edilmiş ve bu illere yönelik çeşitli teşvikler uygulanmıştır. Fakat bu kapsamdaki iller sürekli genişlemiş ve uygulanan politikalar başarıya ulaşmamıştır (Duran, 2002: 45).

2009 yılında uygulamaya konulan ve 2012 yılında tekrar düzenlenen "yeni yatırım teşvik sistemi" ile Türkiye'de ilk defa kapsamlı bir sektörel bölgesel teşvik sistemine geçilmiştir. Bu teşvik modeli, illerin özelliklerini ve potansiyellerini dikkate alan, bölge bazında kademelendirilmiş, teşvik araçlarıyla desteklenen bir sistem olarak ortaya konmuştur. Türkiye'nin bölgelerarası eşitsizlikleri gidermek ve bölgesel gelişmeyi sağlamak amacıyla 40 yıldır uygulamakta olduğu KÖY politikası 16 Temmuz 2009 tarihi itibariyle yürürlüğe giren yeni yatırım teşvik sistemi ile son bulmuştur. Yeni teşvik sisteminin hem AB'nin bölgesel politikaları ile uyumlu olduğu, hem de günümüzün bölgesel gelişme eğilimlerine uygun şekilde tasarlanmaya çalışıldığı görülmektedir (Yavan, 2011: 79- 80).

Bölgelerarası eşitsizlikler genellikle verilen yatırım teşvik araçlarıyla giderilmektedir. Örneğin her bölgede yatırım tutarı 10.000 TL olan bir yatırıma 31.12.2013 tarihinden önce başlanılması durumunda; Yatırım teşvik araçlarından biri olan vergi indiriminin bölgelerarası eşitsizliği gidermede nasıl bir rol üstlendiği tablo 15'de gösterilmektedir.

Tablo 15'de görüldüğü gibi bölgelerin gelişmişlik seviyesi ile indirilecek vergi oranı ters orantılı olup bu oran 2. Bölgede %11 iken 6. Bölgede %18 olarak uygulanmaktadır. Yani 2. Bölgede yatırım yapacak biri indirilebilecek vergi tutarına ulaşınca kadar %9 oranında vergi ödemek zorunda iken 6. Bölgede bu oran %2'dir. En az gelişmişlik seviyesine sahip olan 6. Bölge için ayrıca 3 temel yaklaşım benimsenmiştir (www.ekonomi.gov.tr):

Tablo 15: Vergi İndirim Uygulaması

	2.Bölge	3.Bölge	4.Bölge	5.Bölge	6.Bölge
Yatırım Tutarı (Bin TL)	10.000	10.000	10.000	10.000	10.000
Vergi İndirimi (%)	55	60	70	80	90
Yatırıma Katkı Oranı (%)	20	25	30	40	50
İndirilebilecek Vergi Tutarı*(Bin TL)	2.000	2.500	3.000	4.000	5.000
Uygulanacak Kurumlar/ Vergisi Oranı	Gelir %9	%8	%6	%4	%2
İndirilecek Vergi Oranı	%11	%12	%14	%16	%18

*yatırım katkı tutarına ulaşıncaya kadar uygulanmaktadır.

✓ *Genişleyen Sektörel Kapsam*; Asgari sabit yatırım tutarının üzerindeki tüm sektörlerin bölgesel destek kapsamına alınması,

✓ *İşgücü Maliyetlerinin Azaltılmasına Yönelik Destepler*; sigorta primi işveren hissesi desteği (10 yıl/OSB'lerde 12 yıl) ve sigorta primi işçi hissesi desteği (10 yıl), gelir vergisi stopajı desteği (10 yıl),

✓ *Finansman İmkânlarının Genişletilmesi*⁷; 900 Bin TL'ye kadar faiz desteği ve yatırım döneminde yatırıma katkı tutarının %80'ine kadar olan kısmını, diğer faaliyetlerden elde edilen kazançlara uygulama imkânı getirilmiştir.

Tablo 16: Sosyal Güvenlik Prim Oranları

Risk Türü	İşverenin Payı (%)	Çalışanın Payı (%)	Toplam (%)
Kısa Süreli Riskler	1 – 6,5	-	1 – 6,5
Uzun Süreli Riskler	11	9	20
Genel Sağlık Sigortası	7,5	5	12,5
İşsizlik Sigortası Katkı Payı	2	1	3

⁷ Örneğin, 1. bölgede faaliyet gösteren bir firmanın, 6. bölgenin OSB'sinde 2 Milyon TL tutarında bir yatırım yapması durumunda; yatırıma katkı tutarı, toplam yatırım tutarının %55'i oranında 1,1 Milyon TL olacak, bu tutarın %80'i olan 880 Bin TL'yi yatırım döneminde diğer faaliyetlerinden elde ettiği kazançlara uygulanacak vergiden indirebilecektir. Kalan, 220 Bin TL'lik kısmı ise 6. Bölgede gerçekleştirilen yatırımdan elde edilen kazançta uygulanacak kurumlar ya da gelir vergisinden indirilebilecektir.

Toplam	21,5	15	36,5
---------------	------	----	------

Kaynak: www.ekonomi.gov.tr/upload/39EB203B.../TesvikUygulamaRehberi.pdf.

Sosyal güvenlik primleri, çalışanların brüt kazancının belirli bir yüzdesi olarak hesaplanmaktadır. Yukarıdaki tablo 16'da bu oranlar gösterilmektedir.

Tablo 16'daki bilgiler ışığında 16 yaşını doldurmuş asgari ücretli bir çalışanın 01.07.2014-31.12.2014 tarihleri arasında 1. 2. 3. 4. ve 5. Bölgelerde çalışması durumunda brüt ücretinin dağılımı ve işverene maliyeti ile 6. Bölgede çalışması durumunda brüt ücretinin dağılımı ve işverene maliyetinin hesaplanması tablo 17'de gösterilmiştir.

Tablo 17: Asgari Ücret ve Yasal Kesintiler (01.07.2014-31.12.2014)

	Normal Uygulama	İndirilecek Tutar
Brüt Ücret	1.134	
Sigorta Primi İşçi Payı (%14)	158,76	158,76
İşsizlik Sigortası Primi İşçi Payı (%1)	11,34	
Gelir Vergisi Stopajı	144,59	144,59
Damga Vergisi (%07,59)	8,6	
Kesintiler Toplamı	323,29	
Net Ücret	810,71	
Asgari Ücrette İşveren Katkısı		
Sigorta Primi İşveren Payı (%19,5)	221,13	221,13
İşsizlik Sigortası Primi İşveren Payı (%2)	22,68	
İşverene Maliyeti	1.377,81	524,48

Görüldüğü üzere 2014 yılı içerisinde bir işçinin işverene toplam maliyeti aylık 1.377,81 TL olmaktadır. Ancak az gelişmiş bölge olarak kabul edilen 6. Bölgede toplam maliyetin 524,48 TL'si yani %38'i Ekonomi Bakanlığı bütçesinden ödendiği için bu bölgedeki bir işçinin işverene maliyeti 853,33 TL olarak gerçekleşmektedir.

Sonuç

Türkiye'de 1913 yılından itibaren, fon kaynaklı kredi, kaynak kullanımını destekleme primi, yatırım indirimi ve gümrük vergisi toplu konut fonu istisnası gibi yatırım teşvik araçları ile makroekonomik amaçlara

ulaşılmaya çalışılmıştır. 1914-1950 yılları arasındaki 30 yıllık sürede yaşanan, iki dünya savaşı ve bir ekonomik bunalım, küresel sistemi çökertip mal ve sermaye hareketlerini asgariye indirmiş, bu nedenle Türkiye'deki ekonomi politikaları da bütün dünyada olduğu gibi zorunlu olarak içe dönük olmuştur. 1950-1960 yılları arasındaki dönemde yabancı sermayenin ülkeye çekilmesine yönelik teşvik politikaları uygulanmıştır. Ayrıca özel sektör yatırımlarını desteklemek ve bunların finansman ihtiyacını karşılamaya yönelik faaliyetler gerçekleştirilmiştir.

1960-1980 dönemi, korumacılık ve ithal ikamecilik politikalarının hüküm sürdüğü bir dönem olmuştur. Ucuz kredi temini, vergi kolaylıkları, ithalata kota ve yüksek gümrük tarifeleri ile sanayi dış rekabete karşı korunmaya çalışılmıştır. 1980'li yıllarda ise, ihracata dayalı politikalar benimsenmiş ve teşviklere daha fazla kaynak ayrılmıştır. Bu dönemde ihracatta vergi iadesi, teşvik primi gibi direkt ihracat performansına bağlı nakit teşvikler uygulanmıştır. 1990 ve sonrasında ise, Avrupa Birliği ve Gümrük Birliği anlaşması çerçevesince teşvik sistemimizin AB ile uyumlaştırılmasına ve teşvik edilecek yatırımların uluslararası pazarda rekabet edebilir yapıda olmasına çalışılmıştır.

Türkiye'de son on yılda da değişik teşvik kanunları uygulanmıştır. Sık aralıklarla yapılan değişiklikler, özel sektörden gelen talepler de dikkate alınarak sistemin aksayan yönlerini tamir etmek için yapılmıştır. Türkiye'de son on yılda uygulanan teşvik mekanizmalarını incelediğimizde, teşviklerle ulaşılmak istenenlerin sürekli olarak çeşitlenmiş olduğu görülmektedir. Türkiye'de 1913-2013 yıllarını kapsayan 100 yıllık dönemde, değişen amaçlar doğrultusunda çok çeşitli yatırım teşvik politikaları uygulanmış ancak uygulanan politikalar amaçların gerçekleşmesini sağlamakta tam yeterli olmamıştır. Çünkü yatırım teşviklerinin izlenmesine yönelik bir sistemin bulunmaması ve dolayısıyla programların ölçülmesi ile değerlendirilmesine baz teşkil edecek verilere erişilememesinden dolayı yatırım teşviklerine yönelik iyileştirme çalışmalarının yapılabilmesi tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. Yatırım teşviklerinin izlenmesine yönelik bir yapının kurulması, bu çalışma kapsamında yatırım teşviklerine ilişkin geliştirilen diğer önerilerin temelini ve ilerleyen zamanda yapılacak çeşitli çalışmalarda önerilebilecek başka politikaların önkoşulunu oluşturmaktadır.

Son teşvikle beraber Türkiye'nin, sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi farklı altı bölgeye ayrılması ve az gelişmiş bölgelere çok, çok gelişmiş bölgelere ise az teşvik verilmesi; ilk bakışta bölgesel eşitsizliklerin yeni sistemle birlikte kesin olarak azalacağı beklentisini doğurabilir. Ancak, bölgesel eşitsizliklerin giderilmesinde mali teşviklerden daha öncelikli

olması gereken, temel hizmetler ve altyapı kalitesindeki farklılıkların giderilmesidir. Bu kapsamda, Türkiye'nin az gelişmiş bölgelerindeki eğitim ve sağlık hizmetlerinin kalite düzeyinin gelişmiş bölgelerdeki seviyeye çıkarılması kritiktir. Buna ek olarak, geri kalmış bölgelerdeki fiziki altyapı eksikliklerinin giderilmesi de bir diğer öncelikli unsurdur. Geri kalmış bölgelerdeki eğitilmiş ve sağlıklı insanların, Türkiye'nin gelişmiş bölgeleriyle ve dünyanın başlıca merkezleriyle bağlantıları kuvvetlendirildikten sonra yatırımların bölgesel düzeyde teşvik edilmesi çok daha etkili sonuçlar doğuracaktır.

Ayrıca bölgelerde desteklenecek sektörlerin seçim sürecinin nasıl ve hangi kriterlere göre belirleneceğinin açık olması, merkezi idareye kıyasla yerel kümelenmeler konusunda daha fazla malumata sahip olan yerel idarelerle nasıl bir yetki paylaşımının olacağına önceden belirlenmesi ve son olarak, projenin ve iş planının niteliklerine yönelik proje bazlı bir değerlendirmenin yapılması gerekmektedir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Akdeve, Erdal ve Karagöl, Erdal Tanas (2013), “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Teşvikler ve Ülke Uygulamaları”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 37, 329-350.
- Aras, Osman Nuri vd. (2012), “Türkiye’nin Cari Açık Sorunu ve Soruna Çözüm Noktasında Yeni Yatırım Teşvik Sisteminin Değerlendirmesi”, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 4, 91-104.
- Aşıkoğlu, Rıza (1998), “Türkiye’ de Yatırım Teşvik Tedbirleri”, *Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları*, No: 278.
- Atış, Ela (1994), “Türkiye’de 1980 Sonrası Yatırım Teşvik Uygulamaları ve Tarımsal Yatırımlardaki Gelişmeler”, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 2, 62-74.
- ATO (2000), “Türkiye’de Uygulanan Teşvik Politikaları”, *Ankara Ticaret Odaları Yayını*, www.zucder.org.tr/zucder/docs/tesvik_politikalari.doc. (30.10.2013).
- Bolkan, Aydın (2010), “Yatırım Teşvikleri ve Diyarbakır”, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çavdar, Tevfik (2003), “Türkiye Ekonomisinin Tarihi”, Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- DPT (1989), “VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı”, Yatırım Teşvik Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayınları, Ankara.
- DPT (2000), “Doğu Karadeniz Bölgesi Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP)”, Ankara.

- DPT (2004), “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Devlet Yardımlarını Değerlendirme Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, <http://ekutup.dpt.gov.tr/hukuk/oik522.pdf>.
- DPT (2006), Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), *DPT Yayınları*, Ankara.
- Duran, Mustafa (1998), Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Politikaları (1968-1998), Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve İnceleme Dizisi No: 19, Ankara.
- Duran, Mustafa (2002), “Türkiye’de Yatırımlara Sağlanan Teşvikler ve Etkinliği”, *Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi*, Ankara.
- Duran, Mustafa (2003), “Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları”, *Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi*, Ankara.
- Ekonomi Bakanlığı, “Yeni Teşvik Sistemi, Yatırımlarda Devlet Teşvikleri”, Nisan 2012. Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar, 28328 Sayılı 19 Haziran 2012 Tarihli Resmi Gazete, Karar Sayısı: 2012/3305. www.ekonomi.gov.tr.
- Esen, Bünyamin (2012), “Örneklerle 6322 Sayılı Kanun Sonrası Yeni Sigorta Prim Teşvik Sistemi”, *Mali Çözüm Dergisi*, 329-342
- Eser, Emre (2011), “Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Sistemleri ve Mevcut Sistemin Yapısına Yönelik Öneriler”, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Uzmanlık Tezi,
- Evrar, Harun (2009), “5084 Sayılı Yatırımı Ve İstihdamı Teşvik Yasası’nın Osmaniye İline Sosyo-Ekonomik Etkileri”, T.C İçişleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Uzmanlığa Yükselme Tezi.
- Gediz Oral, Burcu ve Uğur, Alparslan (2013), “Türkiye’de Bölgesel Eşitsizlikleri Gidermek İçin Devlet Yardımları (Teşvikler): 2012 Teşvik Sisteminin Bölgesel Teşvikler Açısından Getirdiği Yenilikler”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 21, 140-168.
- Gökmen, Selahattin (2012), “Yatırım Teşviklerinde Yeni Dönem Başlıyor”, *Vergi Sorunları Dergisi*, 286, 137-148.
- Gökmen, Selahattin ve Kartaloğlu, Emre (2012), “Açıklamalı ve Örnekli Yeni Teşvik Sistemi”, *İSMMM Yayınları* 151, İstanbul: TCC Renk Çözümleri Matbaa Reklam Sanayi ve Dış Tic. Ltd. Şti.
- Güvemli, Orhan. (1981), “Türkiye’de Sanayi Özendirme ve Yönlendirme Politikaları”, İçinde: *2. İktisat Kongresi Bildiriler Kitabı*, 1, 445-464. İzmir.
- Güvemli, Orhan (1985), “Yatırım Projelerinin Düzenlenmesi ve Değerlendirilmesi”, İstanbul: Uluslararası Araştırmalar ve Yayınlar Ltd. Şti.

- İSO (2012), “Yeni Teşvik Sistemi Bilgi Notu”, *İstanbul Sanayi Odaları Yayını*, www.iso.org.tr/tr/documents/sanayi/tesvikler/yenitesvikpaketi.pdf? (02.11.2013).
- İŞKUR (2007), “5084 Sayılı “Yatırımların ve İstihdamın Teşviki Kanunu’nun Etkilerinin Değerlendirilmesi Çalışması”, Ankara, http://statik.iskur.gov.tr/tr/dis_iliskiler/5084%20sayilikanununetkileri.pdf.
- Karaca, Bahar (2004), “Türkiye’deki Bölgelerarası Gelişme Farklarının Azaltılmasında Teşvik Uygulamalarının Etkinliği”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karakurt, Alper (2010), “Küresel Kriz Ortamında Yatırım Teşvikleri”, Ankara Üniversitesi *SBF Dergisi*, 65, 143-163.
- Kasalak, Kadir (2012), “Teşvik-i Sanayi Kanunları ve Türkiye’de Sanayileşmeye Etkileri”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27, 65-79.
- Kaya, Sait (2011), “Türkiye’nin Cari Açık Sorunu: Kısa Bir Değerlendirme”, AR&GE Bülteni, 3-5 www.izto.org.tr/.../turkiyenin_cari_acik_sorunu, (25.10.2013).
- Kepenek, Yakup ve Nurhan Yentürk (1997), “*Türkiye Ekonomisi*”, 9. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Oktayer, Nagihan (2003), “Dünden Bugüne Teşvik Sistemimiz”, *Yaklaşım Dergisi*, 29, 186-192.
- Özdaş, Yasemin (2009), “Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvikleri ve Diyarbakır Bölgesinde Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özkök, Yıldız (2009), “Türkiye’de Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Gelişmişlik Bazında Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sarıöz, Yeliz (2006), “Türkiye’de 1990 Sonrası Uygulanan Yatırım Teşvikleri ve Ekonomik Etkileri”, Master Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tecer, Meral (1996), “Türkiye’de Teşvik Uygulamaları ve Avrupa Birliği”, *Amme İdaresi Dergisi*, 9, (1) 107-134.
- TOBB (1990), “Planlı Dönemde Rakamlarla Türkiye Ekonomisi”, *TOBB Yayınları*, No: Genel 166, Ar-Ge 74, Ankara.
- Türk, İsmail (1974), “Cumhuriyet döneminde teşvik tedbirleri ve geleceği”, içinde: *Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye’de Sanayileşme ve Sorunları Semineri*, SBF Yayınları, Ankara.

Uludağ, İlhan (1986), “Sanayileşme stratejileri yönünden yatırım teşvikleri”, içinde: *Yatırımlarda ve İhracatta Teşvik Politikaları ve Uygulamaları Sempozyum Kitabı*, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Ekonomik Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul.

Yatırımlarda Devlet Teşvikleri, T.C Başbakanlık, 2009, (www.basbakanlik.gov.tr/duyuru/tesvik_kanunu_2009.ppt)

Yavan, Nuri (2006), *Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Lokasyon Seçimi*”, Ünal Aysal Tez Değerlendirme Yarışması Dizisi, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul.

Yavan, Nuri (2011), “Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi: Türkiye Örneği”, *Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları*, Ankara: Atalay Matbaacılık Ltd. Şti.

Yavuz, Ali (2010), “Bir Maliye Politikası Aracı Olarak Yatırım Teşviklerinin Rekabet Koşulları Altında Özel Kesim Yatırımları ve İstihdam Üzerine Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15, 83-101.

İnternet Kaynakları

Yatırımların ve İstihdamın Teşviki Genel Tebliği
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/06/20050604-11.htm>.

20/06/2012 Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ <http://www.rdbe.com.tr/devlet-yardimlari-ve-tesvikler>.

11. Çözüm Ortaklığı Platformu Yeni Yatırım Teşvikleri Mevzuatı, <https://www.okul.pwc.com.tr/images/uploadfile/content/634914426158633220.pdf>.

E-BÜLTEN(2012), Yeni Teşvik Sistemi ve Özet Tablo, http://www.pakis.com.tr/UPLOAD/HaberPdf/E_BULTEN_2012_15.pdf.

Yatırım Teşvik Belgesi Kapsamında Devlet Destekleri Adım Adım Uygulama Rehberi
www.ekonomi.gov.tr/upload/39EB203B.../TevsikUygulamaRehberi.pdf.